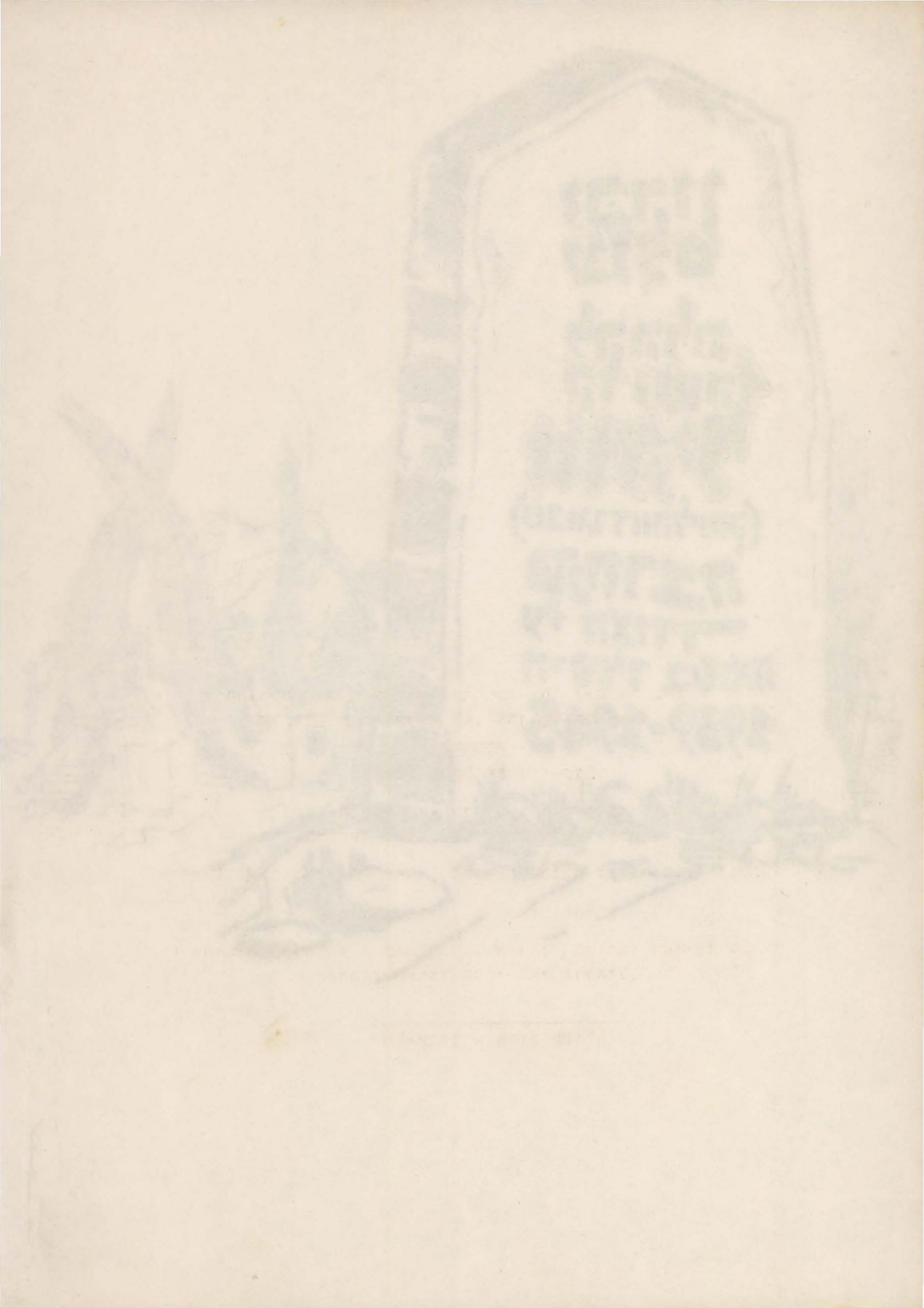
לזכר השואה

זכרון עולם
להלה קדושה
זוזיל
(נובוגרדוהלינסק)
שנהרבה
ע"י הצורר
היטלר בשואה
1939-1945

החוברת הוכנה ע"י תלמידי כתה ח' (מחזור ג')
של ביה"ס הממלכתי "א. ארנון" תל-אביב,
בהדרכת
המחנכת רבקה אהרוני-נגה.

את החומר כתבו התלמידים, או רשמו מפי יוצאי זוהיל,
וכן נסתייעו בספר "זוהיל" שלמדו בכתה.

הציורים צוירו ע"י התלמידים בהדרכת המורה לציור הגב' יוסן.

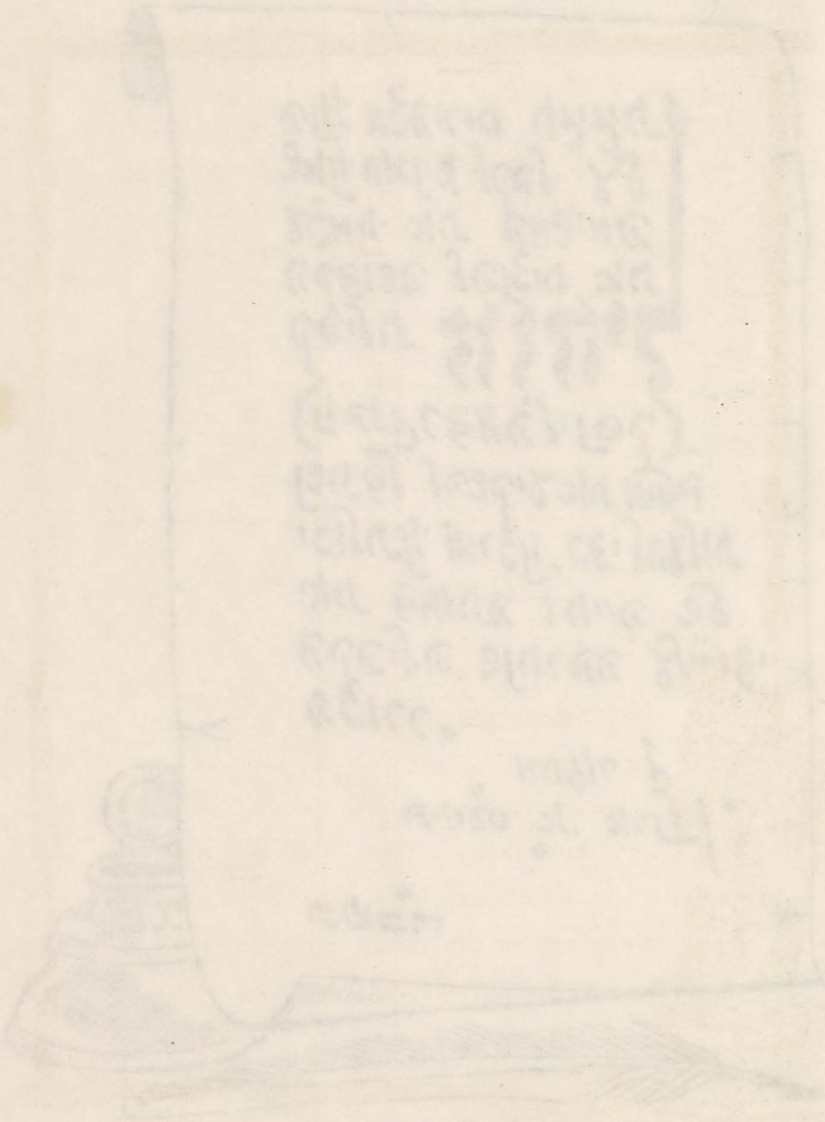
עריכה גרפית, מר מאיר שפירא.

החוברת הוצאה ע"י ביה"ס "א. ארנון", בעזרתו האדיבה של
הארגון הארצי של יוצאי זוהיל.

תל-אביב - סיון תשכ"ה

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

מגילת ההנצחה

- - - ספרה ילדה: "אנו מכינים הצגה. יש בנו הכח לערוך הצגה. מורנו חבר מחזה נפלא. אני ממלאת תפקיד של אם יהודית, שהחליטה לחטוף פרוסת לחם קטנטנה בשביל ילדה הרעב זה ימים. בהצגה זו כלנו רוקדים "רקוד הרעב". השמש עולה, המלחמה נגמרת, וכלנו עולים לא"י ... כשאני שקועה במשחק אני שוכחת שאני רעבה, רק בחוץ מסתובבים גרמנים כ"כ רעים...

*

- - - ילדים בוכים... אני לא בוכה. אבי מחזיק ידי הקטנה בידו הגדולה, החמה. אנחנו הולכים יחדו. איני יודעת לאן... אבי עוטף אותי במעילו. כשאני רואה את קומתו המוצקה של אבא - נפוג הפחד מלבי. לפתע נשמע קול מחריד. ידו של אבי נותקה ממני במכה אחת. איפה אבא?!...

*

—— עו"ד גדעון האוזנר נשלח לפני שנתים לורשא לגלות את האנדרטה לזכר גיטו ורשא. יחד אתו היה הרב פרנקל. היו עוד נציגים ממדינות שונות. בימי שהותם בורשא ראו האנשים לוחות שיש ועליהם כתובת: "במקום הזה נהרגו כך וכך יהודים". לוחות כאלה מצאו קבועים בפנות רבות בורשא. על-יד לוחות השיש - עציצים, ובהם פרחים חיים. על השאלה: "מי הוא המטפל בפרחים ומחליפם מדי פעם? באה התשובה מפי המלוים: "המטפלים הם תלמידי בתיה"ס הפולניים. כל בי"ס עושה זאת בתורנות". בשוב מר האוזנר משליחותו ובספרו על אשר ראה הוסיף ואמר: "אם תלמידי ביה"ס בפולין יודעים לחלק כבוד לנרצחים - למה זה לא יוכלו תלמידי בתיה"ס בארץ להעלות אף הם את זכר הקהילות שנחרבו ואינן?!

ואכן, התעוררו בתי"ס רבים בארצנו להנציח קהילות בישראל.

תלמידי ביה"ס "א. ארנון" בת"א קבלו עליהם להוציא חוברת מוקדשת לזכר העיר " ז ו ו ה י ל ". ראשי-תיבות:

זה בית ועד לחכמים.

בחוברת זו הבאנו דברים מפי בני זוהיל, אזרחי ארצנו עתה, שרשמו התלמידים "המאמצים".

גדעון האוזנר
עורך-דין
רחוב שמאי 15
טלפון 24176 ת. ד. 2277

ירושלים, ז' אדר א' תשכ"ה
9.2.65

לכבוד
ה' א. הרמתי,
מנהל ביה"ס הממלכתי "א. ארנון",

גב' רבקה אהרוני-נגה,
מחנכת כתה ח',
בית הספר הממלכתי "א. ארנון",
רח' מוזיר 1,
תל-אביב.

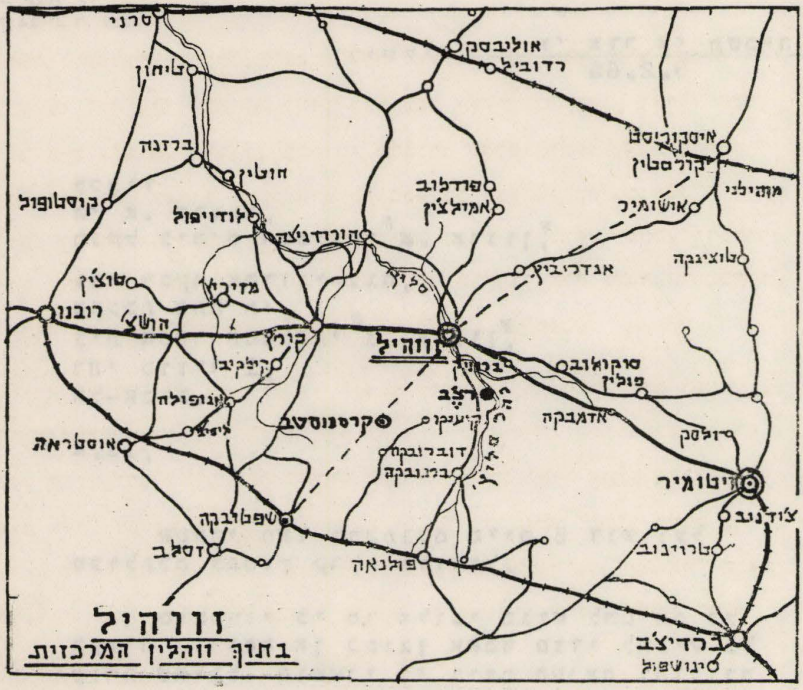
א.נ.,

שמחתי מאד למכתבכם מיום 5 דנא ועל פעולתכם לאמוץ קהלת זוהיל.

מובטחני כי מר אלוני מגיש לכם את כל העזרה הדרושה אך כמובן אשמח מצדי להגיש כל עזרה שאוכל. חוששני כי ביום השואה והגבורה בכ"ז ניסן אהיה חייב להופיע בכמה במות צבוריות.

הריני מברככם לפעלכם ומודה לכם על כך שהודעתם לי עליו.

בכבוד רב
וברכה,
גדעון האוזנר.

הנצחת קהילה – למה?

ומדוע דוקא העיר זוהיל ?

מתוך דברי מנהל ביה"ס, א. הרמתי, בהר הזכרון בטכס הכרזת ההנצחה, ביום כ' אדר, יום מותו של הסופר מ. פיירברג – בן זוהיל.

א) הנצחת קהילה למה?

– – – ראינו היום, בהיכל הזכרון, מלבנים שחורים רבים על גבי רצפת האבן ובהם שמות של קהלות: מידניק, אושוויץ, ברגן–בלזן ועוד, ועוד... קהילות בהן הושמדו מליוני אחינו ואחיותינו שהובאו

לשם מאלפי קהלות ישראל... שמות אלה נחקקו כ"יד ושם" שלא נשכחם לעד... אך "יד" זו שהציבו להן, היא בכל זאת מצבת אבן, ואילו אתם, ילדי ביה"ס ע"ש א. ארנון, על-ידי ההנצחה שלכם הצבתם מצבה חיה לקהילת זווהיל. זכרון-עד שיהיה בלבבכם כל ימי חייכם ובודאי תמסרוהו לבאים אחריכם... לכן כה חשובה בעיני ההנצחה שלכם, תלמידי היקרים! לא מצבת אבן הקימותם היום לעיר זווהיל אלה מצבה חיה, מעין "נר תמיד" הדלקתם, שימשיך לבעור שנים רבות, רבות...

זאת ועוד - יש אומרים כי הנוער הישראלי רחוק מתחושת השואה... אתם, בהנצחתכם התעמקתם ללמוד על זווהיל ויהודיה, בעיותיהם, אורח חייהם, עמלם וכו'. עם זאת למדתם גם להכיר את האור שהיה גנוז באנשים אלה. במילא התקרבתם ליהדות זו שהיתה קימת "שם", ואגב כך הבינותם לדעת מה עולל לנו הצורר... העמקתם להכיר את "השואה" שבאה עלינו, זה האסון הלאומי הגדול ביותר בהיסטוריה שלנו. אסון שפגע בהם - הקרבנות, ובנו - כעם, שנתדלדל...

ב) מדוע דוקא בחרנו בזווהיל?

בתי-ספר אחרים בחרו בערים גדולות, בהן חיו רבבות יהודים, ואילו זווהיל עיר לא גדולה. אך היש הבדל בין קהלה גדולה לקטנה? לנו חשוב ויקר זכר כל קהלה שנמחקה ואיננה... כל קהלה, קטנה כגדולה, קדושה היא בעינינו. נוסף לזאת נימה אישית:

הכרתי את העיר זווהיל (נובוגרדוולינסק בלע"ר) בילדותי, בזכות הישיבה הגדולה שנתקימה בה. נער קטן הייתי (הקרסנוסטבי הקטן - קראו לי על שם עיר מולדתי) בלמדי בה בין מאות בחורי הישיבה שבאו

אליה מכל ערי רוסיה, ביניהם עשרות מוסמכים לרבנות עם חתימת זקן... הם הוו במשך הזמן רבני העירות ומנהיגי היהדות בהרי רוסיה.

הרחוב הקוריצי — במרכז העיר.

זכורני, בבואי לזווהיל, מה התפעלתי מיופיה. הרחוב הראשי, רחב ידים היה ומרוצף כביש אבנים, כשמשני צדי הרחוב לכל ארכו

(כשני ק"מ!) נטועים עצים ענפים... (דברים שלא ראיתים בעירתי). אמרו: שעיר זו, החדשה (כתרגום שמה הרוסי - העיר החדשה) בנוייה לפי המתכונת של עיר הפלך זיטומיר, היפה. גן עירוני רחב ידים היה בזווהיל ובו מדשאות, מגרשי משחקים לילדים "פנות אפלות" למשחק ה"מחבואים" וכו'. דברים אלה יכלו להסיח דעתו של ילד, אילמלא עול למוד התורה - עול שלקח עליו מרצון...

כרבבת יהודים חיו בה, בעיר זו, בבתי קומה וקומותים(!),בתים בנויי עץ ומכוסי גגות עץ (במקום רעפים), כי בלב יערות-אוקראינה נבנתה.

פרנסת יהודיה על המלאכה והמסחר - כדוגמת אותו יהודי זגג במקצועו שביתו שמש לאחי הבכור ולי כפנסיון.

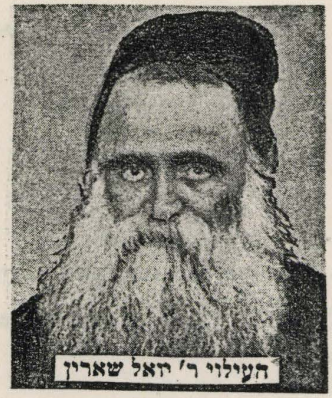
ג) הזגג והעילוי.

מיום ראשון בשבוע, בבוקר השכם, עד צהרי יום הששי, נעדר האיש מביתו. סובב נוסע היה בעגלתו בכפרי הסביבה (כשטליתו והתפילין עמו) כדי לזגג חלונות האכרים. בעבודתו זו מצא פרנסתו. בבתיהם לן, אך מאכליהם האסורים לא אכל, ונזון כל השבוע על לחם ודברי חלב. בשובו הביתה בכל יום ששי היה מוטר לאשתו את שכר השבוע במזומנים ובשוה-כסף (קמח, בעלי חיים, ירקות וכו').

- - - אילו ראיתם אותו יהודי עיף, וכפוף-קומה, מעמל השבוע, כיצד ישר קומתו בצעדו עם ילדיו, ואתנו האורחים, לבית-הכנסת הקרוב,

בליל השבת – הייתם רואים בעליל ומבינים כמוני את הספור "כלב ובן מלך" שלמדתם בודאי בביה"ס...

היו בה גם טפוסים של למדנים גדולים וחשובים. דמותו של אחד מהם, שנחרתה בלבי, רוצה אני לתאר לפניכם – דמותו של ראש הישיבה:

העילוי ר' יואל שארין

יהודי נמוך קומה, צולע על ירכו (מחלת שתוק?), שזקן ארוך עוטר את פניו האציליים, ומתוכם מחיכות תמיד עינים יפות שחורות, עינים טובות...

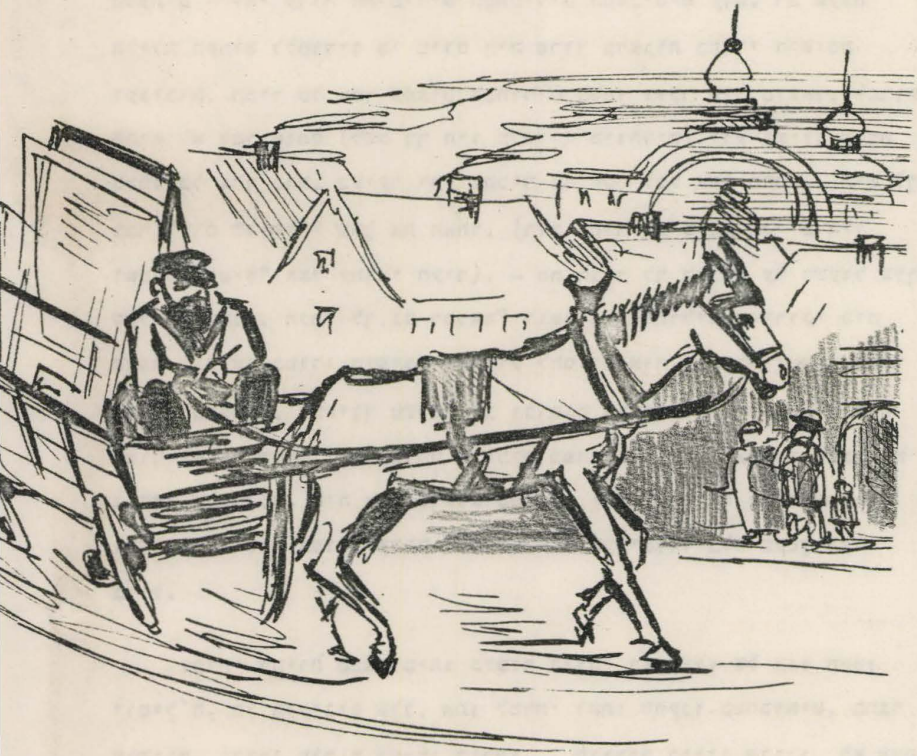
אהבתיו והערצתיו, בשל טוב לבו וחכמתו כי רבה מאד, ידע בע"פ חלק גדול מהש"ס. (לדברי בחורי הישיבה – כל הש"ס וכן בקי היה ב"שבע החכמות"...) בכל מסכת שלמד מישהו והן היו שונות, ידע להתמצא בע"פ. ע"כ – עלוי קראו לו לראש הישיבה – העלוי מזווהיל.

מתמיד גדול היה. למרות ידיעותיו הרחבות הוסיף ללמוד בשעות הפנאי. בכל שבוע אור ליום ששי - לילה שבו היו כל בחורי הישיבה ערים, כדי לשנן בע"פ את דפי הגמרא שנלמדו במשך השבוע, היינו רואים במשך כל הלילה גם את צלו המתנועע ע"ג הספר הפתוח בחדרו המואר. גם הוא, העלוי, המשיך לשנן... אף בשאר לילות השבוע היה ממעט בשינה, כשעתים - לפי עדות התלמידים המתמידים המשכימים קום. רב שעות הלילה הקדיש ללמודיו כי ביום היה טרוד בדאגות בחורי הישיבה ועניניה. הכיר כל אחד ממאות הבחורים בשמו וזכר עיר מוצאו. למרות שהוא לא למד אותם (לשם כך היו מלמדים מיוחדים) ידע באיזו מסכת מטפל כל אחד מהם. בעיקר ידע והכיר מה חסר לכל אחד מהם... היש לך כבר "יום שלישי"? שאל את האחד. (רוב בחורי הישיבה עניים היו ואכלו "ימים" אצל יהודי העיר). - מה הגיד לך הרופא על השעול שלך? שאל את השני. הנתן לך גם רפואה? רופא בית החולים העירוני היה מרפא חנם את בחורי הישיבה ומעניק להם רפואות... וכל זאת בהפגשו כאילו באקראי, ובחיוך משובב לב ובדאגה אבהית... ידע גם להוכיח בחור-ישיבה שסרח, אך בצורה חנוכית כפדגוג מובהק. אם כי פדגוגיה בודאי שלא למד, היה הוא פדגוג מטבעו. ידע לכבש את לב תלמידיו וכלם רכשו לו, אמון, אהבה וכבוד. ע"כ העריצוהו כלם מקטן ועד גדול.

זכיתי להיות מבאי ביתו בזכות היותי בן-גילו של בנו הקטן יוסי"ל, בן הזקונים שלו. אתו למדתי ואתו שחקנו במחבואים, בחצר הישיבה, ובימי סגריר בחדרי דירתו... שובבים היינו שנינו. לא פעם

געגר בנו, אך תוכחתו היתה תמיד בנחת ובדברי נועם ולכן כה מחנכת ומשפיעה...

הזגג וראש הישיבה אלה הן רק שתי דמויות קדושות – שכמותן מליונים אבדו לנו...

הישיבה הראשונה עם ועד עולי זוהיל

ביום 20.12.64

המשתתפים: מר עזריאל אורי)
מר מרדכי בונה) חברי הועד
מר יונתן שלאיין)

מר אבא הרמתי – מנהל ביה"ס

גב' רבקה אהרני – מחנכת כתה ח'

מר אורי: המטרה: א) להכיר את אנשי העיר.

ב) לפתח בדור הצעיר קשר עם הגולה.

היו בעירנו כמה וכמה אישים חשובים, שחוללו מפנה בספרות ובמחשבה העברית: ביאליק, ברדיצבסקי, אחד-העם, פיארברג. זה האחרון מת בגיל 24. וכל תקופת פריחתו – 4 שנים בסך-הכל! ובהן קנה את עולמו. עליו אמר ברדיצבסקי, שכל חייו חלם על אדם כזה. כשיצא ספרו של פיארברג לראשונה שקלו אותו במשקל: קטן הוא הספר, אולם רב משקלו.

מקור החסידות הבעש"טית והחב"דית היה אף הוא בסביבות עירנו. גדול שמו של המגיד ממזריץ, שאף ר' שניאור זלמן מלאדי הסתופף בצלו. בקוריץ שבסביבותנו חי ופעל רבי פנחס מקוריץ. בקוריץ גם הוחל להדפיס ספרות חסידית.

בזלוצ'יב עמדה ערש השושלת של ר' מיכל מזלוצ'יב. היו לו לר' מיכל חמשה בנים, וקראו עליהם: חמשת חומשי התורה. גם בספרות ההשכלה וגם בתנועה הסוציאליסטית יד ושם לעירנו וסביבתה. שם ישבו "עמך" – המוני העם, שפיהם לא פסק מללמוד תורה, אם כי חייהם חיי עוני.

והנה הישיבה שבעירנו, ראש הישיבה אמר פעם: אינני יודע, אם יצאו מפה גדולי הדור, אבל מובטחני שתלמידינו יהיו ספוגי תורה.

אזכיר עוד את מיסד דגניה, יוסף בוסל – שהיה מחניכי הישיבה בעירנו. גם יוסף אהרונוביץ מוצאו משם.

מר הרמתי: החלטנו, שבית-ספרנו הצעיר יאמץ לו העיר זוהיל, היקרה לי במיוחד. יש לי סנטימנטים לסביבה. רצוני, שמפעל זה לא יהיה חד פעמי, אלא שמדי שנה תטפל כתה ח' בנושא. אני מבקש שהועד יתן לספרית ביה"ס "א. ארנון" 20 עותקים של ספר "זוהיל", למען יוכלו הילדים ללמוד מהם. נוסף על כך נטפל גם בשעת הלמודים פעם בחסידות, פעם בפיארברג וכו' - כל מחנך יבחר לו את הנושא המתאים לו. וע"י כך נשפיע מרוחם על חניכינו.

מר שלאין: הספר על זוהיל הוא עשיר תכן. הושקעה בו עבודה של 20 שנים בקרוב. בירושלים קימת "ישיבה" ע"ש זוהיל עם קופת גמילות חסד לידה, וכה שומרים הם את זכר העיר.

מר בונה: אני מוכן לבוא במגע ישיר עם תלמידי ביה"ס בקשר עם דבר חוברת הזכרון.

גם הסופר זצר הוא בן העיר זוהיל.

מר אורי: הרב הרצוג ז"ל הספיד בשעתו את הרב ר' שלמקה שלנו זצ"ל, בספורו "האש והעצים" מספר ש"י עגנון על הרב ר' שלמקה.

מר שלאין: עוד ישנם כיום בזוהיל שרידים שנתלקטו מהסביבה.

אנחנו נטפל בהפקת סרט "יזכר".

הפרוטוקול נרשם ע"י ר.א.

פ ת ח ד ב ר

אלפי קהילות יהודיות עתיקות-יומין נמחו מעל פני האדמה ביד האשמדאי. עלה הכורת על חיים יהודיים מקוריים, עתירי-תרבות, ספוגי מסורת אבות.

בית-ספרנו שם לו למטרה להכיר וללמד את חיי הקהילה החשובה בעיר זווהיל אשר באוקראינה. תלמידינו פנו אל יוצאי העיר, תושבי הארץ, ללמד מפיהם על עברה של הקהילה המפוארת שנספתה ואיננה עוד. ואשר שמעו - מסרו לפרסום בחוברת זו. בית-ספרנו ימשיך לחקור בתולדותיה של זווהיל העיר, כי קרוב אלינו הדבר מאד וחרות הוא על לוח לבנו.

מחנכת כתה ח' - רבקה נגה-אהרוני.

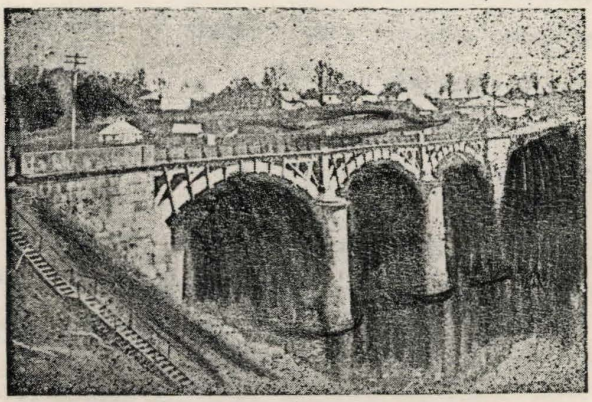
הדלקת נר התמיד ביד ושם"בירושלים, ע"י מנהל בית-הספר, בטקס האמוץ

מר עזריאל אורי על זוויהיל

א) ראשיתה של קהלת זוויהיל.

לפי המסורת היה ראשית בנינה של העיר במורד, ליד הנהג סלוץ'. כאן התרכזו אנשי עמל, אשר שמשו בעבודתם את הכפרים בסביבה. אז בוראו היערות בסביבה, וחלקי העיר האחרים הלכו ונבנו. התפתחה תעשיה מתקדמת לצרכי העיר והכפר.

בשנים ת"ם-ת"ס (1680-1700) בערך נבנה ביהכנ"ס הגדול. זה הצטיין ביפיו ובסגנונו המיוחד. מקום תפלה זה וכן בית העלמין הישן על מצבותיו העתיקות שמשו את הקהלה החשובה מאות בשנים.

גשר ראשי על הסלוץ'

ר' פנחס הוכברג
רבה של רצ'יב

ב) החסידות בזווהיל.

לאחר הסתלקות הבעש"ט זצ"ל, מיסד התנועה החסידית (ת"ס-תק"ק) "מלכו" בעירות הסמוכות לעירנו - חבריו ותלמידיו הגדולים: המגיד ר' דב ממזריץ (תס"ד-תקל"ג), בנו ר' אברהם המלאך והפרשן המעמיק ר' יעקב יוסף מפולנאה (בעל "התולדות").

השפעתם של גדולים אלו הלכה והתפשטה בכל קצוי הגולה היהודית, ועד רוסיה הגדולה וגליציה הגיעה. בסביבה של עירנו התגלתה החסידות המקורית בכל תופעותיה הנהדרות. שלשה בתי דפוס נוסדו בעירות הסמוכות: בקוריץ, בפולנאה ובזיטומיר. בימים ההם השתקע בעירנו הצדיק ר' משה"לה - אחד מחמשת בניו של הרב יחיאל מיכל מזלוטשוב (זה האחרון זכה להיות בפמליתו של הבעש"ט) ויסד את השושלת הזווהילאית.

אז פעלה בעירנו גם חבורה של אנשי מעשה בקבלה שנקראו בשם ה"חבריה". הללו היו צמודים זה אל זה בהתלהבות מיסטית, והרבה אגדות סופרו עליהם. (ר' ש"י עגנון - על "מדת הבטחון").

השלישי בשושלת הזווהילאית שבעירנו היה ר' מרדכי'לה. אני עוד הספקתי להכירו. הוא נחשב כאחד מגדולי הצדיקים בדורו.

ג) הצדיק ר' שלמה'לה.

לאחר פטירתו עלה על כסאו בנו ר' שלמה'לה, שהצטיין ברוב תמימותו, פזרון צדקתו וחייו הצנועים. תום לבו הובלט לעין כל בעונת הפרעות של פטליורה, בימי תלופי המשטרים במלחמת האזרחים (1918–1921). גלי הפרעות עברו על העיר במשך כ–5–4 חדשים. הפורעים ברובם היו אכרי הסביבה והללו הצטרפו חליפות לגיסות של כל שלטון ושלטון ולכל פלוגה ופלוגה לעלות על העיר ולבזזה. והנה קרה הדבר, ויהודי אחד, בריון ידוע, שהצליח להצטרף מדי פעם לחוג המשתלט, עם עליתו של משטר זה או משנהו, נאשם בפי הפורעים הפטליוריים ברצח כמה מחבריהם. הרוצח מצא לו מחבוא בעיר והפורעים אימו בטבח המוני, אם לא יוסגר לידם הפורע. חקרו אנשי העיר וגלו את המתחבא. באו אל ר' שלמה'לה הצדיק לשאלו, המותר להם להסגיר את האיש בידי מבקשי דמו. הרבי נרתע מלהעלות על דעתו מחשבה כזאת – אם כי לפי ההלכה מותר למסר אדם הנדרש בשביל להציל הרבה נפשות מישראל – ופסק אסור לנו למסרו בידינו למיתה. על כגון זה נאמר: "יהרג ואל יעבור". בסופו של דבר מצאו הפורעים בעצמם את האיש והביאוהו לככר בית־הכנסת. שם דרשו מאחיו הקשיש של הנאשם לירות בו, אך

הצדיק ר' שלומקה'לה

הלה סרב. המוני יהודים היו צפויים אז למות. והנה אור עוז אחד הבריונים, והוא מחבריו של הנרדף, והמיתו ביריה. אדם זה הגיע לארץ בתרפ"ו וקבע לו מקומו בעיר העתיקה בירושלים. שם חי חיי צדיק נסתר. היה מכנים לביתו חולי נפש ו"מצורעים" ומטפל בהם. הוא כנס את ילדי ההפקר שהתגוללו בחוצות העיר העתיקה וכלכלם על חשבונו. הוא מסר נפשו לכל איש מחסור ומצוק שבא לחסות אצלו. בימי המצור על ירושלים חזק את ידי הלוחמים והעריץ את הצעירים העומדים במערכה. הוא,המסור כלו לדת, דרש לבל יחטטו בכשרותם של הלוחמים. בהלויתו בירושלים השתתפו המונים רבים, רבנים ואדמור"ים, בראשות הרב הרצוג ז"ל.

ד) הישיבה בזווהיל והעלוי ר' יואל.

קול נגוני הלומדים בקע ועלה מבתי התפלה ובתי-הכנסת. מדי ערב ובקר נועדו שם כל יהודי המקום, מתלמידי החכמים ועד פשוטי העם. גדול היה ביחוד כח השפעתה של הישיבה "אור תורה". זו עברה לעירנו בתר"ס-תרס"א, ואליה נהרו תלמידים אף ממרחקי ליטא ורוסיה הלבנה. ראש הישיבה ומיסדה ר' יואל שארין - היה מגדולי המחנכים התורניים. הוא רכש לו השפעה עצומה בקרב חוגים רחבים והטביע את חותמו על החיים בעירנו. עד הסביבה הרחוקה ברחבי ווהלין הגיעה השפעתו. היו ימים שבישיבה למדו כ-400 תלמיד וכלכלתם על השכבות העממיות בעיר. ר' יואל (העילוי מזווהיל) היה אומר: בטוח אני בתלמידי, שלמדו במסירות, שהם ישארו יהודים טובים בכל תהפוכות חייהם". ודבריו אמנם קלעו אל האמת. הישיבה הוציאה מתוכה הרבה תלמידי חכמים, רבנים,

עסקנים וסופרים. היו מהם שהצטרפו גם לתנועות המהפכניות. ה"ישיבה" נשתבצה יפה בהווי החסידי שבעיר. קול התורה עלה בעוז בזווהיל גם לאחר פרוץ סערת המהפכה הגדולה. הוא נדם רק עם השתלטות הסוביטים, אשר באו והרסו את הכל, מהמסד עד הטפחות.

ה) הסופר מרדכי זאב פיארברג וחבורתו.

רוח הדבקות החסידית מצאה את בטויה העז במשורר הצעיר שצמח בעירנו, מ"ז פיארברג. מתוך מקורות הכמיהה וגדלות הנפש זנק משורר עדין ועשיר רוח, ששר את שירת "הצללים" ו"הגבורה" גם יחד. הטל הטיל המשורר על בני הנעורים את צו ההתנדבות וההעפלה. בימים ההם עלו כבר נצני השחר הציוני, ופיארברג קרא לנוער: "העזו והעפילו"! הוא היה נביא המפנה לבני דורו ומבשר לספרות העברית את התעוררות כחה ופריחת אביבה. כח קריאתו זו לא פג עד היום, וספרו הקטן "לאן" הוא גם עתה ספר לדור, ספר חותר לפתרונות מעמיקים ויסודיים לקיום האומה. בן כ"ד היה פיארברג במותו, אולם יינו החריף, התוסס, מסך רוח שכרון בקוראיו, ורשומיו בתולדות הספרות לא נטשטשו עד היום.

רשומו של פיארברג וחבורת המשכילים, שהתלכדו סביבו בשנותיו האחרונות היה רב מאד. אז החלה ההתעוררות הציונית, באוקראינה בכלל ובזווהיל בפרט, והכתה גלים בחיים ובספרות.

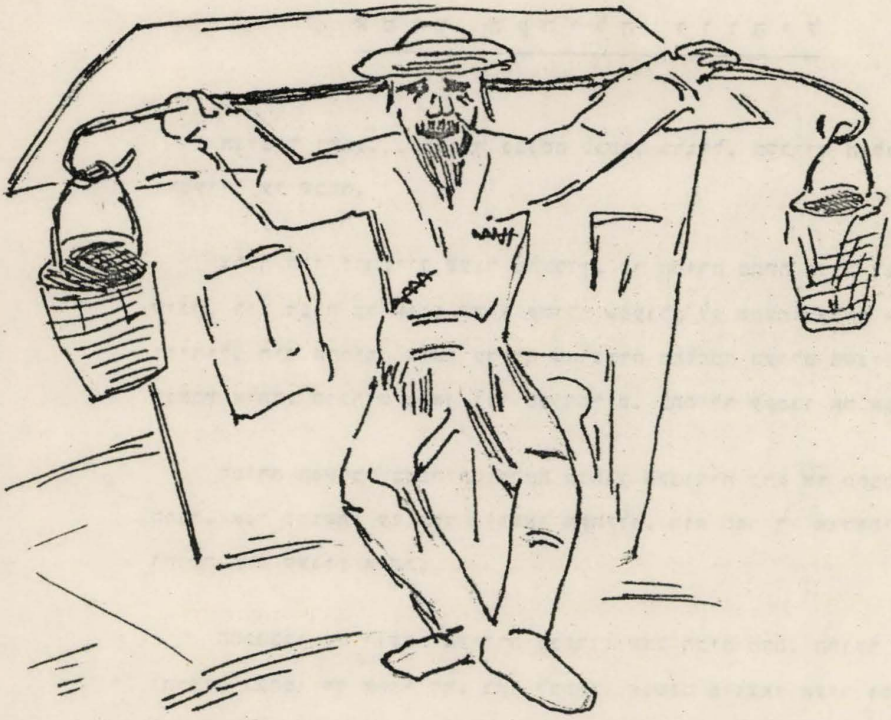
מתוך אישי חבורת פיארברג יש לציין את א. לודויפול, עורך העתון המודרני הראשון "הצופה", הרי הוא מצאצאי ר' פנחס מקוריץ.

לאחר שגרשוהו מבית התפלה הטלנאי בהודע הדבר ש"התמשכל", השתקע באודיסה והשתתף שם בעתונות הפרוגרסיבית בלשון הרוסית. הימים ימי ביל"ו, ימי השחרות של תנועת חבת ציון, ולודויפול יצא כחלוץ לעבודה בא"י (בשנת תר"ן – 1890). הוא לא הצליח לחדור לתחומי הארץ ונשאר לעבוד עבודת פועל בנמל אלכסנדריה של מצרים. וזה מתוך תקוה שיעלה בידו להתגבר על האסור של "הפתק האדום" בימי הטורקים. לאחר עבודתו כ–6 חדשים נוכח לדעת שלא יוכל להכנס משם ארצה. אז עבר לפריז ולמד באוניברסיטה של סורבונה, התחיל כותב בעתונות הצרפתית הגדולה ומצא לו מהלכים בקרב חבורת הסופרים הצרפתיים. בתחלת שנת תרנ"ז, היא שנת הקונגרס הציוני הראשון, הגיע לארץ. לאחר שהותו שם זמן מה פרסם את רשומיו "בלוח אחיאסף תרנ"ט". הוא לקח אח"כ חלק בכל הקונגרסים הציוניים שהתקימו עד תרס"ח. – בשנה זו שב ועלה לארץ והשתקע בה. בשנות היותו בחו"ל התידד עם הד"ר הרצל, עם הד"ר מקס נורדו ועם סופרים צרפתים גדולים. היה לו גם חלק במערכה להגנת דריפוס. בתרס"ג יסד בורשא את העתון "הצופה". עתון זה נודע לתהלה בעוז רוחו ובעמדתו הציונית האיתנה.

בתוך החבורה של פיארברג התבלטו גם האישים הסופרים: ש"ז זצר, י. וואהל והמהפכנים ברוך וא. טשסקיס. זה האחרון היה מבאי ביתו של אחד העם.

נכתב ע"י התלמידות
אסנת, סגליה וירדנה

מפי
מר עזריאל אורי.

שואב המים
חזן

סנדלר

אמונ הקהילה זוהיל

הצלצול נשמע... המורה נכנסה לכתה, כרגיל, כשבידה הילקוט, והמעיל על שכמה.

צריך היה להתקיים שעור בחשבון, אך המורה פתחה בדבר לגמרי שונה. היא דברה על איזו שהיא קהילה שמעולם לא שמעתי עליה – ושמה זוהיל. היא הוסיפה שזאת קהילה שהושמדה במלחמת העולם השניה והוחלט שנאמץ אותה. הדברים נראו לנו מעורפלים. בתחילה עקמנו את אפנו מעט...

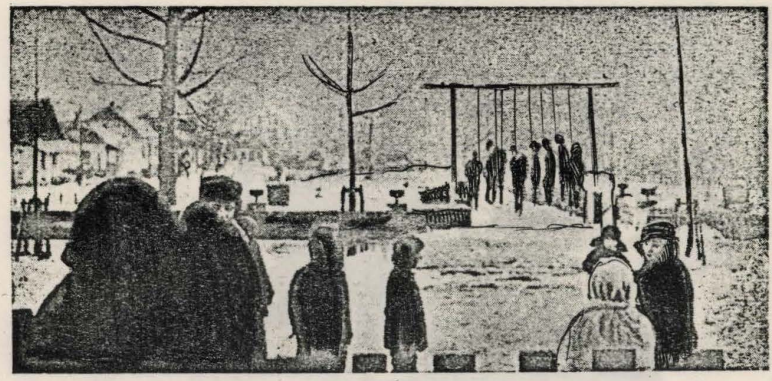
המורה המשיכה בדבריה, חלקה אותנו לקבוצות ורק אז התבהר לי הדבר. אני נפגשתי עם אחד מיוצאי הקהילה. הוא ספר לי אודותיה והדבר החל לענין אותי.

התכתבנו עם יוצאי העיירה ובקרנו אצל רבים מהם. החומר התרבה והדפים נערמו דף אחרי דף. באו לכתתנו אנשים מיוצאי העיר וספרו לנו אודות העיר והשואה הקשה שפקדה את עמנו. הזוועות והצער שנגרמו לנו והאבדות הרבות שסבלנו. ואז נשבעתי בלבי כי זכור אזכור ולא אשכח את אשר קרה לעמנו בגולה.

רות סולמן
תלמידת ביה"ס הממלכתי "א.ארנון" ת"א

ה ש ו א ה ב ז ו ו ה י ל

את מעשה האימים הבא מסר לי יוסף גורלינק מזווהיל. הוא יצא עם הצבא האדום מזווהיל בהתחלת המלחמה וחזר אליה מיד לאחר שהעיר שוחררה מהכובשים הגרמנים. שכנו הנוצרי ספר לו אז שהוא ראה בעיניו את הזוועה והפלצות. וזה הדבר, המפקד ביל פקד על הפלוגה היהודית בעריצות איומה. הוא היה מכה ומוחץ על כל אי דיוק במלוי פקודותיו. היה משסה בקרבנותיו את כלבתו, הזאבה, שהיתה מלוה אותו תמיד. במו ידיו רצח המנוול יהודים רבים.

ה ת ל י ה

באוגוסט 1941 נתפרסמה בזוהיל הודעה לאמר: "ביום ראשון הקרוב, בשעה 12 בצהרים תערך בגן העירוני חגיגה עממית בהשתתפות תזמורת של הכבאים". כל אזרחי העיר הוזמנו לחגיגה. עוד לפני השעה הקבועה נתקהלו לחגיגה המונים מכל הפרברים לבושים בגדי חג. בדיוק ב-12 נכנסו לגן בתהלוכה צבאית מנהל התזמורת ואחריו - תחת שמירה מעולה - 18 יהודים כפותים בשלשלאות ברזל. המפקד ביל פקד על היהודים לעמוד בחצי עגול, והתזמורת החלה לנגן. אז התיר ביל את הכלב מקשורי החגורה שבידו, ופקד עליו להביא לו את חטמו של היהודי "המטונף" העומד בפנה. הכלב מלא את פקודתו, התנפל על היהודי וקרע ממנו חצי פניו. אחר-כך פקד עליו להגיש לו את דרועו של השני, רגליו של השלישי והכלב מלא את כל פקודותיו. האוקראיניים הנאספים, הצופים במחזה, הגיבו בתרועות צחוק וקולות שמחה...כעבר זמן מה התבוססו כל

התעללות

היהודים בדמם ונפחו נשמתם ביסורים נוראים. אז העמיסו את גויותיהם על עגלה והובלו אל מחוץ לעיר לקבורה...

פלוגת הפרטיזנים של "דיאדיא מישא" ("הדוד משה")

פלוגת פרטיזנים זו שמה מארב לקבוצת שוטרים, שנסעו ליד כפר ואלניה שבסביבת רקיטנו, לשם גיוס נוער אוקראיני לעבודה בגרמניה. הפרטיזנים הרגו 6 שוטרים, ובידם נפל שלל רב. פשיטות על תחנות משטרה קטנות, בסביבות היער, הצשירו את מלאי הנשק שלהם. במשך שבועות רבים שוטטו אנשי הפלוגה ביערות הסביבה, גדודו של "דיאדיא מישא" ערך קרבות רבים, ופזר את חילות המצב בעירות וכפרים. אנשי הגדוד פוצצו את הגשר על נהר פיטורוב ליד העירה ברסילאב, ואת בנין הקולנע בעת הצגה חגיגית לחיילים גרמנים בעירה גארבולה, בשתוף עם חטיבת קוסייב, פוצצו ליד העיר אוליבסק גשר בקו מסלת הברזל. לפני עלות השחר התקיף הגדוד את העירה נוושיפלוצי. הקרב נמשך שש שעות והעירה שוחררה. לנצחון זה היה ערך רב.

ההשמדה בזוהיל

רבים מיהודי זוהיל מתו על קדוש השם. פרעות נערכו בהם ומעשי זועה. היו שהחליטו לברח מן העיר. והנה נתפסה סמוך לקיוב קבוצת יהודים מהבורחים. הגרמנים אלצו אותם לכרות לעצמם קבר בשדה הפתוח, והגרמנים ירו בהם, והאנשים נפלו זה אחר זה. אז פזרו הגרמנים שכבת עפר על קבר האנשים. הם השאירו את הבורות פתוחים למחצה למען הוסיף למלאם, למחרת, בקרבנות חדשים...

עם שוך המלחמה בראשית 1944, נמצאו בזוהיל רק משפחות בודדות שחזרו מגלותן. לא היו להן מקומות מגורים, כי הגויים תפסו את כל הבנינים, שנשארו שלמים, וסרבו לפנותם. במשך 1944 גדל מספר החוזרים והגיע לכמה מאות משפחות. לשרידים נתנה מעט עבודה בבתי-המלאכה והחרושת...

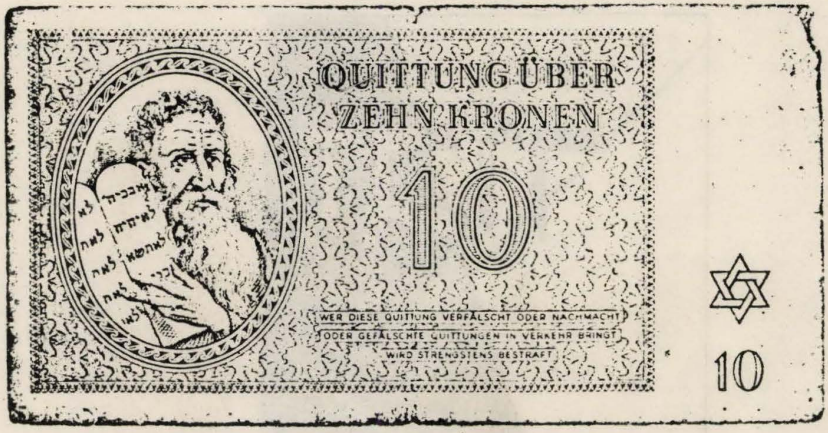
הביאה לדפוס - סגליה חזן כתה ח'.

י ו ם ה ש ו א ה

יום כ"ז בניסן נקבע כיום זכרון. ביום זה פרץ המרד נגד הזד המציק. אותו יום קמו צעירי ישראל בגטו ורשה, על רודפיהם ונוגשיהם עם נשק בידם.

לאחר כל הענויים וההשמדות עוד השלו הרשעים את עמנו בשוא: אין האנשים נשלחים אלא לעבודה, ושכרם מובטח להם. לשם אחיזת עינים הדפיסו גם כסף יהודי מיוחד, ושוטרים מבני עמנו הפקידו על הגטו. - "שלטון עצמי", כביכול, לקהילה...

ואולם הנוער כבר ידע והכיר, שכל זה הוא אך מרמה וזיוף, והמשלוח לעבודה אינו אלא להשמדה. הם עוררו את כל יושבי הגטו לקום על הנאצים. בכ"ז בניסן עלו הלוחמים מן המחתרת, ובנשק שהספיקו

לרכוש להם התחילו בתגובה של "כח נגד כח". היתה זו הפתעה עצומה לגרמנים: ירות מצד היהודים על הגרמנים!

המלחמה הגלויה נמשכה מספר ימים בלבד. הגרמנים הזעיקו כח רב והעלו את הגטו באש. הגטו חוסל. אבל היתה זאת הפעם הראשונה שיהודים יצאו בגלוי נגד הגרמנים. כח נפשי עצום היה דרוש לשם כך, בימי הדכאון, הרעב וההשפלה...

"זכור" זהו הסמל שאתם מקבלים עכשו: זכור את אשר עוללו לך הגרמנים – העמלקים, וזכור את מבצעי הגבורה של אחיך ביום צאתם לקרב בודדים נגד קלגסים אין ספור!

מפי מר דב אלוני ב"כ
"יד ושם" – רשמה הכתה.

מהוי העיר

מפי מר בונה

– – – אני הנני יליד העיר, אשר אותה אתם "מאמצים". סבלנו מאד מהנכר, ולא לחנם פמה לבנו לצאת מאויר זה, שלא יכלנו לנשום בו.

זכיתי כאן בישראל לעולם טוב, אפס לא אוכל לשכוח את עולמי הישן על חברי וחברותי. דמויות אלה מן העבר הקרוב, אינן נותנות לנו מנוחה אף בלילות על ערשנו. עז חפצנו להקים "נפש" לקהלות הקדושות, שעלו באש בידי זדים ורשעי ארץ.

<u>שאלה:</u> מה היה הוי העיר היום–יומי?

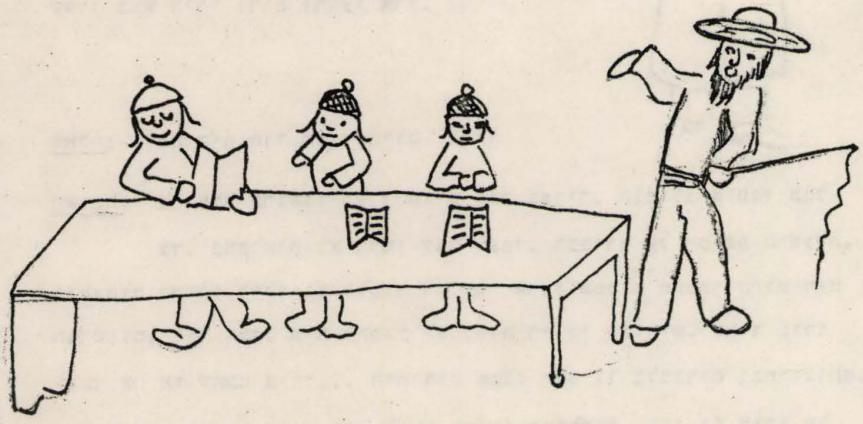
<u>תשובה:</u> ברוסיה הרגשנו כאלו חיים אנו באויר. הגבילו אותנו מכל צד. בחקלאות לא הרשו לנו לעבד. הכבידו על רכישת ההשכלה. בגמנסיה התירו לילדינו ללמוד רק לפי אחוז מסוים ממספר התלמידים הנרשמים. וכך יכול היה להכנס לגמנסיה רק בן עשירים, שהיה בידו לשחד את מי שהכח בידו... היהודים אמנם הצפינו בלמודים ובחריצותם. אבל לרופא יהודי אסור היה לכהן במשרה ממשלתית, וכן גם דינו של

המהנדס. עו"ד יהודי לא הורשה לעבוד במקצועו אלא כסגן בלבד.

אמנם היהודים הצטיינו בחריפות שכלם. הקימו מפעלים, בתי-חרושת לעורות, לסוכר ולטכסטיל. ידועות לשם הפירמות: "ברודסקי", "ויסוצקי" ועוד. אולם ברובם המכריע חיו היהודים חיי עוני. קנאו בנו הגויים והיו מאשימים אותנו על כל צעד ושעל. היהודים עזרו זה לזה. חברת "לינת הצדק" הושיטה עזרה לכל הזקוק למקום לינה. לבודד ולחולה - היתה חברת "גמילות חסדים", ו"בקור חולים" ועוד.

השפה העברית היה שפת התפלה ("לשון הקודש") והתורה. יהודים יודעי תורה כתבו מכתביהם בלשון הקודש: "שלום לידידי, אהובי"... "לתת לאכר רובל אחד" - "תתן לגוי א' ר"כ..." וכו'.

היהודי הפשוט, פרנסתו, כאמור, היתה מצומצמת מאד. היו בעלי-מלאכה: חייטים, סנדלרים, פחחים. היו גם חנונים, היו "כלי הקודש".

יהדות העיר היתה מאורגנת בקהלה, שהיתה מספקת ליהודים את צרכי הרוח. למדו בחדרים, ולא בבתי-ספר (הללו נחשבו למוסדות ציונים). ראשית הלמוד בחדר היה להתפלל בסדור ולקרא בחומש. לפני כ-60 שנה התחילה חברת "מפיצי השכלה" לפתוח בתי-ספר מסודרים בטעם אירופי ושם למדו רוסית.

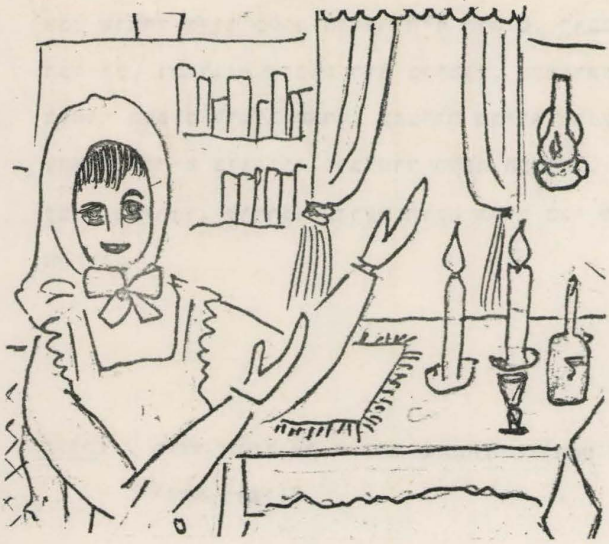
שאלה: האם היה לכם קשר עם ארץ-ישראל?

תשובה: חברי ואני היינו היחידים שקשרנו את גורלנו עם ארץ-ישראל. כשלמד אותי אבי ז"ל פרקים ביהושע, החדיר בי את האהבה לארץ-ישראל. הערצתי את יהושע, כובש הארץ, ובלבי התעורר חשק להיות גם אני חלוץ בארץ. היו מחברי שלמדו על בנין הארץ מתוך ספר עזרא ונחמיה. התארגנה בעירנו קבוצה של "פרחי ציון" (ואני אז בן 12). אבל שוחרי ציון בקרב הנוער היו מעטים. רובם שאפו להשתוות אל הגויים, ומפלגות שונות היו בקרבנו. בעבודתנו, למען "ציון" עסקנו באסוף כספים לישוב הארץ, במכירת מניות הבנק, שנוסד ע"י הרצל ז"ל בהפצת ספרים ציוניים, ובלמוד השפה העברית. יסדנו אגודה להבור עברי בעירנו. עוררנו תנועה חזקה בקרב בני הנוער, ורבים החלו לנהור אלינו.

שאלה: כיצד חגתם את החגים והמועדים (האם יש לך לספר על איזה מאורע יוצא דופן)?

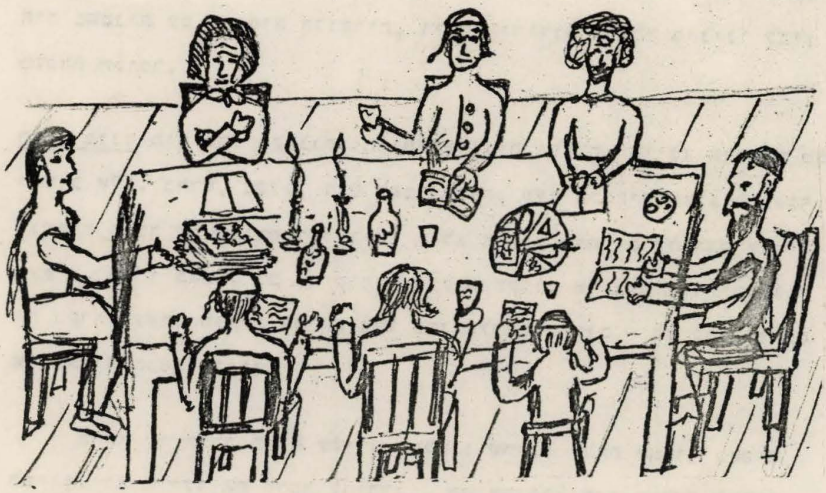

<u>תשובה:</u> השכינה היתה שרויה בבתי-ישראל עם התקדש ליל השבת, וכל היום למחרתו. יום זה כבדוהו במאכל ובמשתה ובעיקר - במנוחה.

ח ג ה פ ס ח ב ע י ר

לקראת הפסח היו מכינים אצלנו את המצה באפית בית (ולא אכלו מצות קנויות כמו כאן בישראל). את המצות שמרנו במקום מיוחד בארון וכסינו אותו בסדין לבן, מבהיק בנקיונו.

את ט"ו בשבט הפכו הנערים לחג לאומי. החלונות היו מכוסים כפור ושלג, ואנחנו ערכנו ביום זה טיולים בשלג וטעמנו מפירות הארץ: חרובים, צמוקים וכו'.

בשמחת תורה היינו מסדרים "מנינים" ארעיים בכמה בתים פרטיים. ערכו הקפות בספרי התורה. קראו את הפרשה "וזאת הברכה", וחגגו את החג ברקודים, בשירה ובסעודה. בהזדמנות זו נהלנו תעמולה למען ציון, וכמה אנשים נספחו אז אל תנועתנו.

שאלה: האם חייתם בשלום עם שכניכם הגויים?

תשובה: אם כי היו אלה שני עולמות שונים ונפרדים זה מזה, ובלתי נסבלים האחד לשני מדורי דורות, היו גם קיימים יחסי ידידות בין יהודים ונוצרים – במיוחד בשכונות מעורבות. הנוצרי כשראה את אורח חייו של היהודי, נוכח לדעת כי "אין השד" נורא כל כך. ביתנו היה בשכנות עם הכנסיה הנוצרית, ויחסי ידידות נרקמו בינינו לבין משפחת הכומר.

הגב' בונה מוסיפה: מקטנותי הייתי ציונית נלהבת. היינו אוספים כסף לישוב א"י. בחרף, בשלג, וגם לפני הפסח, שעה שמתחיל השלג להפשיר ונשקפת סכנה של שבירת רגל ויד, – לא היינו מותרים על ההתרמה לקק"ל. בט"ו בשבט, גם אם סופות חזקות סערו, או גשם ירד והרטיב את הקרח ועשהו חלקלק והיתה ממש סכנה ללכת ברחוב – לא נמנענו גם אז מאסוף הכסף לציון.

היתה לי חברה מבית עשיר. התלטנו שתינו לצאת לאסוף כספים לציון. לא גלינו את הדבר להורינו. מה עשינו? אני אמרתי להורי שאני יוצאת רק אל החברה, והיא גם היא אמרה כך להוריה. התלבשנו ויצאנו בגשם השוטף והקור. האנשים התפלאו על שיצאנו במזג אויר כזה והעניקו לנו פי שבעה ממה שהיו נותנים כרגיל...

שאלה: כיצד התגוננתם בשעת המלחמה? האם שתפו הגויים עמכם פעולה, או, להפך, הסגירו אתכם ביד דודפיכם, או אולי היו כמסתכלים מן הצד?

<u>מניה מלמד</u>, מניצולי השואה, עונה:

מלחמת העולם השניה פרצה בעירנו ב-22 ביוני שנת 1941. אני גמרתי אז את הכתה העשירית בבית-הספר. באותו לילה נדחפו האנשים לצאת מהבית בכסות לילה. אימה גדולה וחשכה ירדה על כלנו, איש לא ידע לאן לפנות ומה לעשות. נדדנו ממקומנו, ולבסוף הגענו אל העיר טולה, המצטינת בתעשית המיחמים לתה (סמובר). מקום זה היה רחוק מהחזית, והיה פחות או יותר שקט. חשמל לא היה בעיר, ואיך שהוא התקימנו שם כל ימי המלחמה.

<u>שאלה:</u> מה היו מקורות הפרנסה של יהודי העיר?

תשובה: אבי היה כובען. בעירנו היו מעבדים עורות בבורסקאות. היו רצענים, אחרים עבדו במתכות. פחחים התקינו כלים שונים מפח. היו דוכנים למסחר זעיר, שם מכרו ירקות, פירות, צעצועים. היו חנויות לבדים ואריגים, ורבים סחרו בכפרים. היה מעמד מיוחד של אריסים. הללו חכרו אצל בעל-אחוזה נוצרי שטח אדמה ועבדו אותו.

שאלה: הנשארו עוד יהודים בעיר לאחר השואה?

תשובה: העיר התרוקנה. אכן, עלה בידי האשמדאי לבצע זממו ביהודי העיר. לאחר מכן העביר השלטון הבולשביסטי לעירנו אנשים ממקומות אחרים, וכיום ישנם כ-4000 יהודים בעיר.

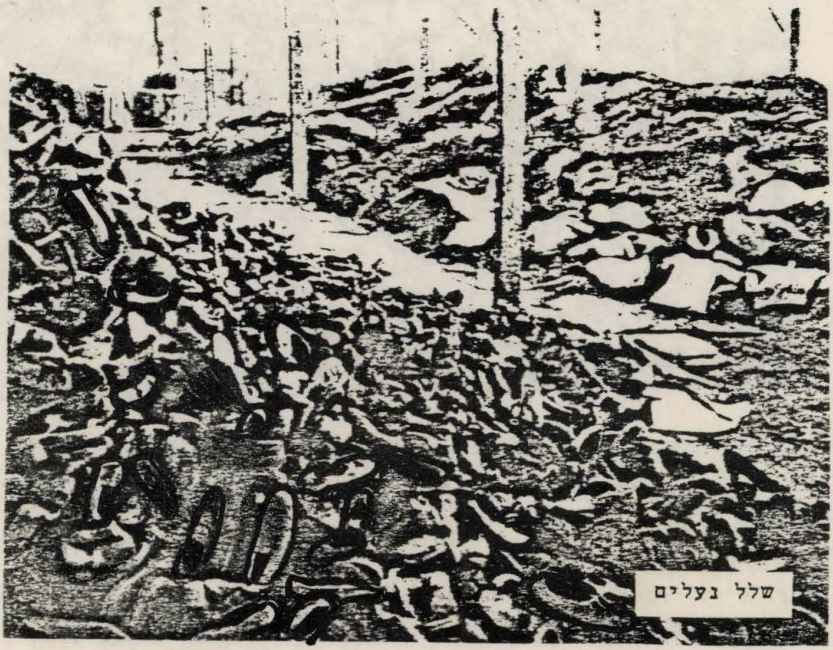
ראינו: מינה, מרים, דפי ודפנה.
תלמידי כתה ח'.

רחוב בתי הכנסת לאחר השריפה

הסרט שראינו ב"יד ושם"

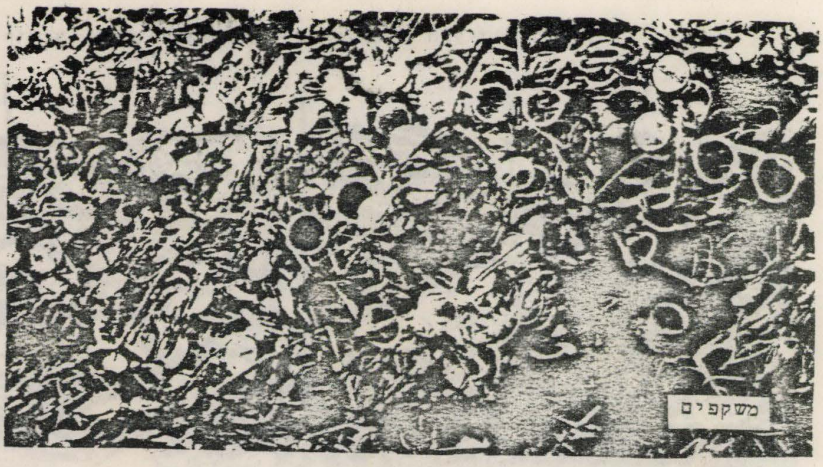
זועה... צער וחרדה... תחושת אימים, שאינני יכול לתאר אפפו אותי בהיותי צופה בסרט. זה סרט שאינו אלא צרוף של תמונות, ו"שחקנים" אין בו, אולם "השחקן הראשי" הוא – השואה. השואה! היא, היא שצרפה תמונה לתמונה ויצרה סרט אימים. כאן אתה רואה אך מעט שבמעט מסבלות היהודים, מאכזריות הגרמנים ומגבורת הצעירים בגטו.

שלל נעלים

"רק מעט מאד מהשואה ננסה להראות לכם בסרט זה!" זה היה דברו של נציג "יד ושם" שהציג לעינינו את הסרט. אולם זה הספיק להוכיח

לנו מה רבה הזועה, הצער והיסורים שנפלו בחלקם של אחינו בגולה. ראינו את הגטו, את מחנות הסבל והמחסור. ראינו בגבורת היהודים בגטו בעמדם מעטים מול רבים. וראינו בכל תמונה ותמונה שבסרט את אכזריות הנאצים. לנגד עינינו עברו ילדים גוססים מרעב, יהודי זקן אומר "קדיש" לפני מותו שלו, כשהנאצים מכתירים אותו, מדושני עונג, וצוחקים בכל פה...

את המחנות ראינו על תאי הגזים והמשרפות שבהם. עברה לנגד עינינו ערמת המשקפים והנעלים של הקדושים ולבסוף חזו עינינו בעמידת הגבורה של הכלואים בגטו.

כשנגמר הסרט הרגשתי אבן כבדה רובצת על לבי. ידעתי ששום נקמה לא תשוה לפשעי האימים...

אמנון בר-אור

כתה ח'

"מפרנסים" בגטו

ראיון עם מר יונתן שלאיין

שאלה: מה היו היחסים בין האוכלוסיה היהודית שבעיר לבין התושבים הנכרים?

תשובה: בזווהיל ישבו כ-20.000 יהודים וכ-12.000 נכרים, ברובם אכרים, נוצרים-פרבוסלבים. היחסים בין העדות היו מתוחים

"כלי זמר"

במדת-מה. יושבי זוהיל היהודים היו ברובם סוחרים, ומעוטם - בעלי-מלאכה, ופרנסתם על הגויים. הקנאה בערה בלבותיהם של רבים מהנכרים למראה השגיהם של היהודים. בפרוץ בשוק סכסוך קל שבקלים בין יהודי וגוי, עלול היה הריב להתגלגל אף למצב של פרעות. ולעולם היו השלטונות מכריעים לרעת היהודים. ולא עוד אלא אפילו בבתי-הספר

הממשלתיים היו המורים מתחכמים להכשיל את התלמידים היהודיים ככל שהשיגה ידם.

שאלה: התרבות התורנית וההשכלה הכללית בקהלה היהודית מה היתה רמתן?

תשובה: זוהיל ידועה היתה כמקור תורה בשל ישיבתה המעולה, אליה נהרו לומדים לא רק מאזור ווהלין, שזוהיל היתה העיר הראשית בו, אלא גם מפולין ומליטא. ראש הישיבה היה הלמדן הדגול רבי יואל שורין זצ"ל. הישיבה גדלה אישים

אדירי תורה. רבים מהם כהנו כרבנים וכשוחטים. גם מחוץ לכתלי הישיבה היה למוד התורה נפוץ ביותר. כתם יהודי היה קובע לו זמנים ללמוד התורה, איש איש לפי השגתו. מרובים היו גם שוחרי ההשכלה החילונית. נמצאו בין תלמידי הישיבה שבשנתם השש-עשרה התחילו ללמוד בפני עצמם למודים חיצוניים ועמדו יפה בבחינות הבגרות הממשלתיות.

ב-1910 נוסד בית-הספר התיכון הראשון לנערים בזוהיל. הנוער הלומד לא הסתפק בלמודים בלבד, אלא לקח חלק גם בפוליטיקה, וכה היה כל אחד מן הלומדים חבר למפלגה זו או אחרת. כתוצאה מהתעסקותם בפוליטיקה התמצא הנוער היהודי בבעיות האקטואליות של המדינה. עזים, סוערים וממושכים היו הוכוחים בין אנשי המפלגות המנוגדות.

ולאחר כל זה - ציין מר שלאין בתשובה לשאלתנו - לא נמצא בזוהיל אף יהודי עובד בממשלה או מועסק במשרה צבורית כל שהיא. (המדובר הוא בימי שלטון הצאר).

שאלה: האם נהגו בקהלת זוהיל במנהגים מיוחדים למקום ולמחוז?

תשובה: זוהיל היתה עיר של "חסידים", ונהגו בה בדרך החסידים, כי מועטים היו בה ה"מתנגדים". החסידים היו בפופים לאדמור"ים שונים. וגם בתי-כנסת נבדלו זה מזה בכמה פרטים במנהגיהם.

שאלה: ההיה זה ישוב ותיק, ואם יצאו ממנו אנשי שם?

תשובה: הישוב היה ותיק, וגילו כשלש מאות בשנים. רבים מילידי זוהיל יצא להם שם בעולם היהדות: הסופר פיארברג שנקטף באבו בגיל עשרים וארבע, והוא אחד הסופרים הדגולים בדורו, ש.צ. זצר היה חבר ורע לפיארברג. הוא נדד לארצות-הברית ושם קנה לו שם בעתונות שבאידיש. הוא גם תרגם ספרי מדע לאידיש. א. לודויפול היה אחד מראשוני הציונים וכהן כמזכירו של הרצל. צ'סקס - היה מזכירו של אחד-העם. מבני זוהיל יצאו מהפכנים שיד ושם להם במהפכה הרוסית.

שאלה: ההיתה קימת בזוהיל תנועה ציונית, ומה היה פעלה?

תשובה: תנועה ציונית היתה בזוהיל. ואולם היה קים גם ה"בונד" - תנועה סוציאליסטית, התנועה הציונית עסקה בתעמולה, הפיצה ספרות ולקחה חלק באספות עם, לצדן של המפלגות האחרות. בדרך כלל, לא יכלה מפלגה פוליטית לפעול בפומבי בימי הצאר, והכל נעשה במחתרת. חברי המפלגות היו מתכנסים בסתר ביערות באמתלא כלשהי, כסות-עינים כלפי השלטונות. למר שלאיין זכורה אספה כנ"ל, בה השתתף שליח מדגניה - צבי יהודה. הלז היה בדרכו מהקונגרס הציוני האחד-עשר, וסר לעירה להרצות בה. לחברי התנועה לא נודע מקום הכנוס, והם הודרכו אליו על-ידי אנשי סוד מיוחדים. הפגישה

התקימה בבית חבר, באחת הסמטאות האפלות. החלונות כוסו בוילונות כבדים, והבית כלו היה שרוי באפלה למנוע סכנה מנציגה של ארץ-ישראל.

שאלה: כיצד למדו ילדי זוהיל ?

תשובה: הללו למדו ב"חדר". היו "חדרים" לגיל שלש עד לגיל ארבע-עשרה. הלמודים נמשכו כשמונה שעות ביום. מר שלאיין זוכר, שבלמדו ב"חדר" אהב מאד לחזור בנגון אחרי רבו על פסוקי התנ"ך. הלמוד לא היה מודרג מן הקל אל הכבד. בקיץ היו הילדים משכימים ובאים בשעה חמש לפנות בקר. בשמונה היתה להם הפסקה: הרבי הלך להתפלל אותה שעה. אז היו אוכלים את ארוחת הבקר ומשתוללים כמנהג הנערים. כמובן, קרה לא פעם שילדים השתמטו מה"חדר" בעת שהרבי טפל בקבוצה האחרת.

מפאוותיות של צלפון

שאלה: היש לך מר לספר על מבנה העיר?

תשובה: בספר "זוהיל", במפה, אותה ציין מר שלאיין על-פי זכרונו, רואים את מבנה העיר. מזרחה לעיר זרם הנהר סלוץ' (מזרחית לנהר זה חנו בשעתם צבאות האדומים, שהעלו באש חלק מהעיר). במרכז העיר פשטה ה"ככר", שם היו משכנות האמידים. בתיהם נבנו שתי קומות, ומטופחים היו במדת מה. גגות הבתים ירדו בשפוע לבל יכביד עליהם השלג בחרף, וכסוים - רעפי עץ או פח. הבתים האחרים היו נמוכים, ומראם עלוב ומעורר חמלה. הבנינים - רובם ככלם עץ מעצי היערות המרובים שבסביבה. היה גם מספר בתי לבנים שרופות באש וצבעם אדום-חום. גגותיהם של אלו היו מכוסים רעפי עץ, ולעומתם צפו האכרים העניים את גגם בשכבת קש עבה. בדרך כלל, היה למשפחה בית משלה שעבר בירושה מדור לדור.

בית הכנסת הגדול, ביה"כ הטוריסקי לאחר השריפה

בית-הכנסת היה המרכז - לב הקהל. לכל אחד מקום קבוע, מורשת אבות. קרה לא פעם, אשר האחים היו פונים אל הרב

שיפסק על-פי דין ישראל, למי מהם הזכות לרשת את מקום האב.

לבעלי אומנויות היו בתי-תפלה שלהם. אך, בדרך כלל, נשתיכו בתי-הכנסת לחסידיהם של האדמור"ים.

לשאלתנו, אם נקבעו ה"מקומות" בבית-הכנסת לפי מעמדם של המתפללים - ענה מר שלאין לאמר: בבית-הכנסת החסידי לא נכר איש לפני איש. עשיר ועני, מלומד ובור - כלם התמזגו לעדה אחת, וקשורים היו איש לרעהו בקשרי ידידות אמיצים.

מבטנו רפרף על-פני מפת העיר ונתקל בבנית בית המרחץ. סח לנו מר שלאיין: בית-המרחץ נחלק לשלשה מדורים:

א. <u>המקוה</u> - זו לא הצטינה בתנאים סניטריים מעולים.

ב. <u>חדר האמבטיות</u> - הללו נתנו נגד תשלום מיוחד. וזה מעשה האמבט: הבלן עומד ויוצק מים חמים לתוך דוד עשוי לדבר.ומדוד זה קולחים המים דרך הברז לאמבט.

ג. <u>חדר ההזעה</u>. שם היו מריקים וחוזרים ומריקים דליים מלאי מים על-גבי אבנים לוהטות בחם.

לא מצאנו במפה רכוזים מיוחדים לבעלי האומנויות למיניהם, אך ראינו שם רחוב לבורסקאים ושכונה מיוחדת במורד העיר לנפחים.

יערות עבותים הקיפו את גבול העיר, ויושבי זווהיל היהודים היו כורתים עצים ושולחים את הקורות עד לגרמניה ועד לארצות אירופה האחרות. היצוא מזווהיל בלל גם תבואה, תוצרת חלב (חמאה, גבינה, שמנת וכו'), וביצים. היתה בעיר גם תעשיה יהודית מפותחת למדי: בית-מלאכה לעבוד עורות, בתי יציקה לברזל, טחנות קמח ועוד.

<u>שאלה:</u> היש בידך ידיעות על השואה בזווהיל? האם היו בזמן השואה גלויי התנגדות לצר הצורר? ההצטרפו מן הנער לקבוצות הפרטיזנים?

פרטיזנים יהודים

תשובה: על זווהיל עברה השואה פעמים. עוד בימי פטלורה והמפכה הבולשביסטית, כשהשלטון עבר תכופות מיד ליד, שתתה זווהיל מכוס היגונים. תושבי העיר נשדדו, וחלק גדול מהעירה עלה באש. כנופיות שונות היו משתלטות מדי פעם על העיר, ומתעללות ביהודים. ובימי השלטון הנאצי ימ"ש, נספו כמעט כל יהודי המקום. המעט שהצליח להמלט הצטרף לפרטיזנים. לא היתה התנגדות מספיקה לצוררים מכמה סבות. התקדמותם של הנאצים באה כחתף ובפתאומיות מהממת החושים. כחה של העיר היה אותו זמן בשפל המדרגה כתוצאה משלטון הסוביטים הממושך. והנוער, הכח העיקרי, נמלט לרחבי רוסיה.

שאלה: הישנם עוד כעת יהודים בזווהיל?

תשובה: כיום נמצאים בזווהיל כחמשת אלפים יהודים, שהתלקטו ממקומות שונים.

שאלה: יוצאי זווהיל שבארץ - האם מתכנסים הם לעתים תכופות?

תשובה: בהודע לנו אשר קרה, התארגנו לעזור לשרידים שיצליחו למלט נפשם ולעלות לארץ. אדיר חפצנו להתכנס מדי פעם בצותא למען העלות דמות עירנו היקרה ואישיה. הצלחנו להוציא ספר על זווהיל עירנו.

שאלה: מה יש, לדעתך, לעשות למען ידע הנוער בישראל להתיחס בכבוד אל הגולה שנחרבה?

תשובה: לדעתי, על הנוער שלנו להתקרב אל עולי הגולה, לעזור להם, ולהטות אזן קשובה לדבריהם. וכן חשוב העיון בספרות השואה.

המראיונות: רונית, אסתר, חיותה ורות
תלמידות כתה ח'.

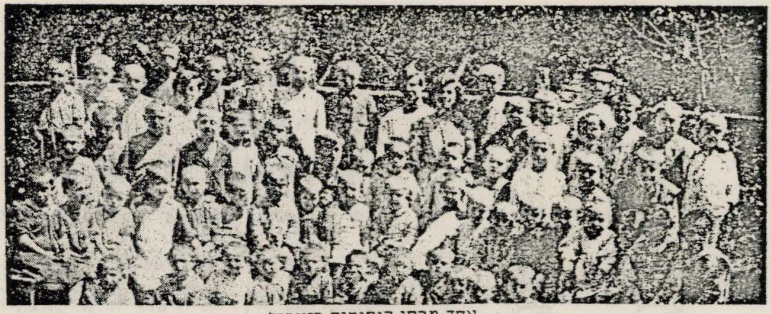

ליד קרונות ההובלה

דעתי על אמוץ קהילה ע"י ביה"ס שלנו

אני בדעה חיובית על אמוץ קהילות שנשמדו. רבות הן הקהילות שהיו והושמדו ע"י החיה הנאצית. קהילות אלו היופזורות בכל רחבי אירופה, אך רק שרידים מעטים נותרו מהן. לפי דעתי, הנוער כיום בישראל הוא דור חדש, שיודע מעט על השואה, וכמעט אין הוא יודע על גבורות הפרטיזנים, וחרוף נפשם של היהודים בגטאות, שהחזיקו מעמד ברעב ועשו כל מה שביכלתם כדי לחיות עוד מספר ימים...

אחד מבתי היתומים בזווהיל

כששה מליון יהודים נספו בשואה, נרצחו, נשרפו חיים, ועונו בידי הנאצים. לדעתי אסור לשכוח זאת, ואין להתפייס. וכדי להמחיש לנוער את סבל היהודים בגולה יש מספר אמצעים, ואחד האמצעים הוא: אמוץ קהילה ע"י כל בי"ס בארץ, כלומר הנצחת שמה של איזו קהילה שנכחדה. וכדי להכיר לדעת משהו על אותה קהילה, אנו צריכים לבוא במגע עם אנשיה, להסתמך על ספרים ומוסדות שונים כגון "יד ושם", רק ע"י כך יעריך הנוער את גבורת היהודים, וילמד להנציח בלבו את קהילות ישראל וגבוריהן.

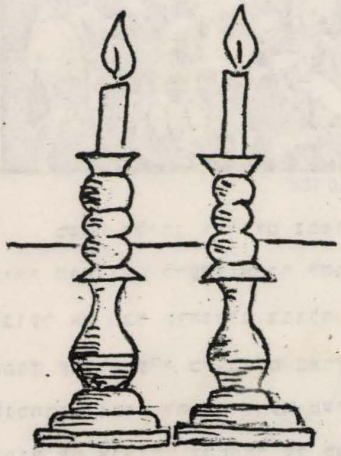
צ'ולקוב דפנה

כתה ח'

1) דלות ומחסור

ביתי שלי: נולדתי להורים עמלים. דלות ועוני היו מנת-חלקם בכל ימות השנה. הגורל התאכזר להם: הם שכלו את 7 ילדיהם, שבעודם באבם נסתלקו מן העולם ממחלות ומחסור. וחרדתם של הורי היתה נתונה לבתם ובנם שנותרו להם לפליטה. ואכן שמה שָׂמָה ה' לתפלתם של הורי ולנדרה של אמי, אשר נדרה לכבד כל עודה בחיים, את יום השבת בפשטידה נוספת, והעניק לה במתנה חיי בנה יחידה...

קרן האור במשפחתנו, לאחר ששת ימי המחסור בשבוע, היה יום השבת. במאמץ לא יתואר ובעבודת נמלים עמלנו וטרחנו, שהשבת בביתנו תהיה כמו אצל כל משפחה יהודית שומרת מצוות: נקיון, מנוחה ומאכלי שבת. בשבת גזו ונעלמו הדאגות של ימות החול, והבית התמלא אור וקדושה. אלה זהרו מיין-הצמוקים, מהחלות הנהדרות, שתמיד הצליחו ועלו יפה בידי אמא, מ"סעודות המלכים" של שבת. אולם קרה מקרה, והוא נחרת עמוק בלבי, לב ילד רגיש, והשרה עלי תוגה ואבל ימים רבים:

... יום חמישי בשבוע היה היום הקשה ביותר לאבי. אותו יום היה מוכרח להשיג את הכסף (כרובל ומחצית הרובל) בשביל קמח לחלות השבת. והנה בא היום ובשום אופן לא עלה בידי אבא להשיג את הסכום הדרוש, ואף לא בהלואה.

דממת-יגון השתררה בביתנו, ומעין הדמעות לא פסק מעיניה הטובות והלאות של אמא.

למחרת, ביום ששי, הצליח סוף סוף אבא להשיג מעט כסף ושלח אותי לקנות חלות לשבת אצל הנחתומית שבעיר. אהה! מה עלובות ומה מצומקות היו החלות הקנויות לעומת חלותיה היפות והטעימות של אמא! כשחזרתי עם אבא מה"קלויז" בליל השבת נצבט לבי בקרבי למראן העלוב של החלות המצומקות אשר על השלחן, אך בקושי ניתן להבחין בהן מתחת למפת השבת הפרושה עליהן. גם רוח אבי נפלה בקרבו, וה"גוט שבת" שלו וה"שלום עליכם מלאכי השלום" נאמרו בקול חלוש, וכן היתה חנוקה ברכתו על היין וזמירות השבת. אמא ישבה לה בפנת החדר, ומפעם לפעם מחתה, בסנורה הלבן, דמעה מעל עיניה... שבת של עוני, תוגה ודמעות, איכה נחרת בזכרוני מאז ימי ילדותי ועד היום הזה!...

2) מבצע החוברת

אל לנו לשכוח את העבר ואת חיי העירה שלנו! עלינו להכיר ולדעת את חיי הקהלה. איך חיו אבותינו בתנאים קשים ושמרו אמונים לעמם.

חייבים אנו לזכור את מלחמתו הקשה של כל פרט ופרט בעירה למען יוכל להתקיים ולחיות כיהודי. נזכור ולא נשכח, כיצד חיו אבותינו בקהילה שנכרתה ואיננה.

טוב הוא המעשה אשר אתם עושים בהעלותכם על הכתב את זכר חכמי העיר, יוצרי תרבות, שממנה ניזונים אנחנו. אבותינו היקרים! הם שמרו על המסורת בדרך ששמרוה הדורות הקודמים משך מאות בשנים. הם טפחו בנאמנות את מסורת האבות וגם בזמן השואה עמדו בנסיון.

נגלה את התכונות הנעלות שהיו בהם: הוד לאומי, הוד יהודי, הוד משפחתי.

רשמה: נאוה – כתה ח'.
סכם: אמנון – כתה ח'.
מפי מר ניסן בן-דוד.

פיארבערג

הוי עָלָם זַךְ־צְלִילִים, אֲשֶׁר מִמַּרְתְּ
לְלֶכֶת בְּעוֹד שִׂגְשֹׂג פֹּה יְגוֹנֶךָ!
אֲשֶׁר צָמַךְ נִקְשָׁתָךְ, אֲשֶׁר סָעַרְתְּ
בְּטֶרֶם־יוֹם, הַשְׂלִים דּוֹר אֲהֵבָךְ.

כֹּה תַּם קֶלַח־דָּמְךָ, כְּמוֹ לִפְרוֹס
הַחַל בְּךָ עוֹלָם, לְגָוֵעַ תַּם.
וְנַץ־כָּל־אֲבִיבָיו בְּלֵיל נִיחוֹם
אֶחָד עִם לְבָבְךָ נִשְׂרַף מִקֶּרֶם.

הָיִיתָ נְעוּרֵינוּ שֶׁהִקְדִּימוּ
הָיִיתָ אֲבִיבֵנוּ שֶׁאָחַר
וּבְעוֹד יָמִים עָלֵינוּ כִּי יַאֲדִימוּ
תְּלֹךְ בּוֹדֵד יַלְבִּין שָׁם בַּנֶּכֶר.

אַךְ, דּוֹר. עוֹד יִתְרַפֵּק צֵל אִבְלְךָ
כְּאִבְךָ יָחֹן בְּלִבָּן הַפְּרִיחָה.

אלול תשי"ד

יעקב פיכמן.

מרדכי זאב פיארברג

מרדכי זאב פיארברג נולד בשנת תרל"ה בעיר נובוגרד-ווהלינסק, היא זווהיל, למשפחת חסידים אדוקים מאד. כשהיה פיארברג קטן נתמנה אביו לשוחט. הילד פיארברג למד ב"חדר" ואחר עבר ל"קלויז" ללמוד תורה בפני עצמו. אביו של פיארברג רצה, כי בנו יהיה גם הוא שוחט, ולמדו הלכות שחיטה ודיני טרפות. ואולם הילד לא חבב ביותר את למוד התלמוד, על סוגיות ההלכה שבו.

פיארברג הרבה לשנן את התנ"ך. שפת הנביאים הלהיבה אותו, והוא קרא, וחזר וקרא, פעמים רבות בכתבי-הקדש.

אז הקדיש פיארברג מזמנו לקריאת הספרות העברית, לעיון בספרי "קבלה" וחסידות, ככל שמצא בקלויז. נתחבב עליו במיוחד "הכוזרי", שידעו כמעט ע"פ, והספר העברי הראשון שקרא היה "אביעזר" למ.א. גינצבורג.

ספרים אלו חוללו מהפכה בנפשו, והוא החל למתוח בקרת על חסידי הסביבה ועל אנשי ה"קלויז". על זה היה אביו מכה אותו ללא רחם, ולא פעם אף גרשו מהבית. על אף הכל עמד פיארברג במרדו.. כדי שלא ייעשה "שונא ישראל", הושיבו אביו בחנות המכולת של אמו להיות לחנוני. והנה הפכה חנות המכלת להיות למשכן לכל צעירי העיר שהיו מתכנסים לשם להתגבח על נושאים שונים. ראה האב והוסיף להכותו

ולהרביץ בו. כתוצאה ממר גורלו לא עמד גופו החלוש של מ.ז. בפני הצטננויות שונות שהתפתחו והגיעו עד לשחפת הגרון, ממנה בא קצו. בחליו נסע לודשא לשאול בעצת הרופאים. שם מסר את שיריו לנחום סוקולוב, והלה יעצו לחדול מכתיבת שירים ולנסות כחו בפרוזה. סוקולוב אף הבטיח לו להדפיס את ספוריו בעתונו. ואמנם כתב פיארברג ספורים מעניינים ויפים: "יעקב השומר", "העגל", "הצללים".

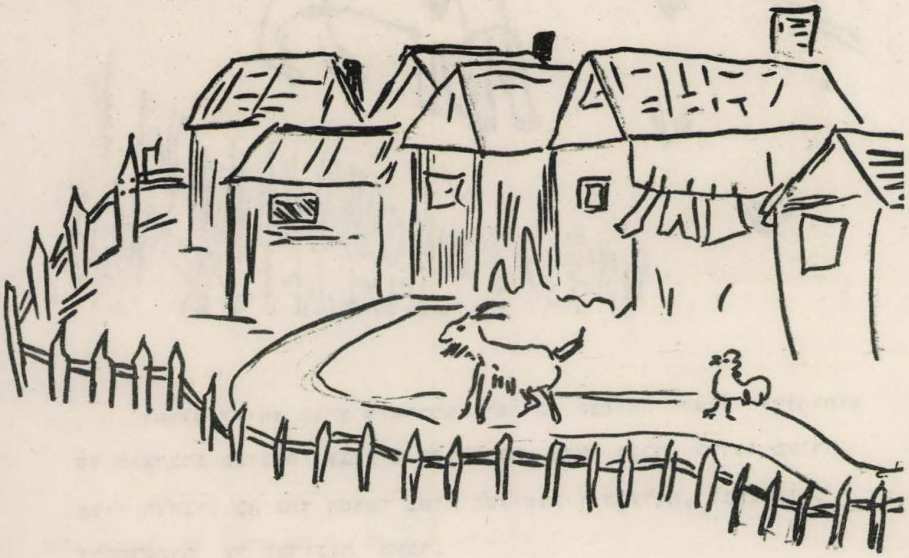

ואולם לשיאו הגיע פיארברג ביצירתו הנפלאה "לאן?" יצירותיו של פיארברג ספוגות בעצובים על אמונה, טוהר וזוך. לשונו מאירה בזיו רוחני, בה נתן הסופר בטוי לשאיפותיו הנעלות, לבעצועיו, ולהתרפקות על זכרונות העבר.

בלבו של פיארברג בערה אש האמונה. הוא חפש לו מחסה בצל החלומות. גבורי ספוריו של פיארברג עומדים על הסף: הם טרם עזבו את בית-המדרש ועוד לא פנו עורף למסורת אבות, אך יראים הם פן יצטרכו למרד באלה. בדמותם של גבורי ספוריו משתקף קלסתר פניו של פיארברג עצמו.

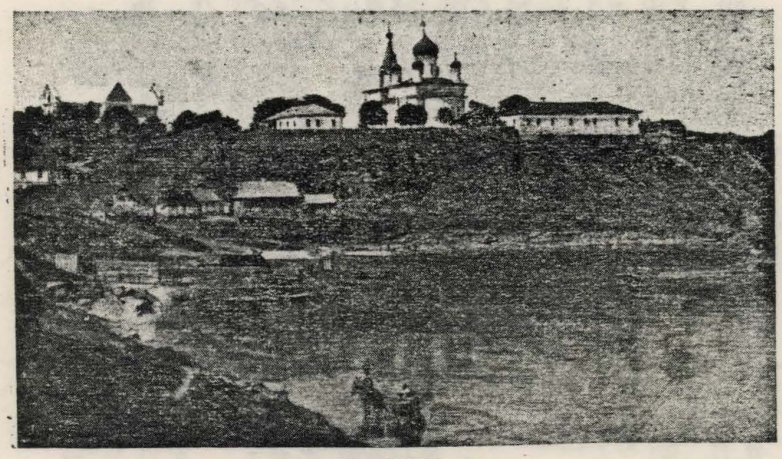
עוד התכונן פיארברג להתחיל ביצירה על הבעש"ט והתחיל באסוף החמר. אלא שלא הספיק. בכ' אדר תרנ"ט יצאה נשמתו, והוא רק בן עשרים וארבע...

כתבה: הניה רוטבנד.

מראה העיר ומוסדותיה

העיר היתה בנויה על חוף הנהר. היינו נוהגים לצאת לשוט בסירות על הנהר. ולא פעם זרקו עלינו ה"שקצים" אבנים. פעם רצנו על גשר צר והם זרקו עלינו אבנים. ברוך השם, שאין ילדינו בארץ יודעים דבר כזה.

הסלוץ' במורד

במרכז העיר היו כנסיות של הנוצרים. פיארברג כתב שהיה מרגיש רגש חרדה בעברו בין הכנסיות.

בן צבורי היה בעיר. בשבתות טילו בו היהודים. הנוצרים אמרו שלא נעים להם לטיל בשבת, כי הוא מלא "ז'ידים".

ברחוב היהודי כמעט שלא היו עצים. היהודים לא הרשו לעצמם לנצל את האדמה בשביל גנות. כשיצאנו מחוץ לעיר תקפה אותנו קנאה בראותנו את שדות ה"גויים" וגניהם.

מוסדות גמ"ח

בימי נוסד "תלמוד תורה" בזווהיל. מר בונה היה מורה שם. הקהלה היהודית תמכה במוסד זה אך בהתנדבות. ומצבו החמרי היה עלוב. הילדים הציגו הצגות, השתדלו לשמח אותם. הציגו פעם גם מחזה בעברית, אלא שקהל הילדים לא הבין את המדובר.

המורים- השתדלו לקרב את הילדים לציונות.

הדור הישן החזיק בי"ח לעניים בשם "בקור חולים". מחוסרי אמצעים קבלו שם עזרה. הנוער הקים ספריה צבורית, שהיתה ממש אוצר של ספרות יקרה. הספרים – מקצתם קריאתם נאסרה מטעם הממשלה. הספרים

האסורים נשמרו בעליה במקום סתר. באמצעותם של ספרים אלה למד הנוער להכיר את העולם. זה היה כעין פנת אור. בספריה סדרו גם אולם קריאה. שם התאספה האינטליגנציה. קראו עתונים, התוכחו וכו'.

שיחה עם גב' חנה סלונים-שילונית.

רשמה - הכתה.

המובלים...

ה ש ו א ה

מצבה הגאוגרפי של העיר הכשיר אותה לתפוס מעמד אסטרטגי להגנת חלק זה של רוסיה הסובייטית: השטח היה מכוסה יערות רבים וביניהם רק מספר כפרים חבויים. במזרחה של העיר זרם הנהר סלו באפיק מלא סלעים.

על כיבושה ע"י הסובייטים בשנת 1919 מספרים בני העיר: כל ערי ווהלין נפלו בזו אחר זו. זווהיל נמסרה ללא קרב, ע"י חוזה שלום שנחתם בריגה. במשך הזמן הפכו את זווהיל למרכז, מאות מהנדסים באו אליה והשקיעו בה מאמצים והיא הפכה לעיר חרושת שוקקת והומה. אך השלטונות הסובייטים לא הרשו לנו ללמד עברית, להתפלל בבתי הכנסת ולשמור מצוות, הם החלו בדכוי היהדות... אך כשהנאצים באו לזווהיל והחלו בהשמדת היהודים, אז עזרה הממשלה הסובייטית ליהודים להמלט. רבים היהודים ששתו מכוס התרעלה, וחללים רבים נפלו מהם.

ב-30 ליוני 1941 נכבשה העיר זווהיל ע"י הנאצים. חיילי היטלר שנכנסו לעיר בתרועת נצחון, החלו בהשמדת היהודים. הטבח הראשון החל מיד עם חדירת החיילים לעיר הם החלו לפשוט בבתים, לרצוח ולשדוד. אמרו ליהודים לחפור קברים לעצמם, ואחר הרגום וקברום בהם. באוגוסט 1941 הודיעו על חגיגה גדולה שתערך בגן הצבורי העירוני. הגויים באו לבושים בגדי חג יפים. מסביב עמדו הנאצים וחכו לאות שינתן להם להתנפל, הגיע הזמן - כך ספר אחד הנצולים - נתן האות, והגרמנים התנפלו על היהודים ותפסום. 18 יהודים היו כפותים בכבלים. אחר העמידום בחצי עגול והעמידו מולם כלב מאולף. נתן האות והכלב הבין את הפקודה ועשה את שלו כשהוא מלוה קולות שמחה... כעבור חצי שעה התבוססו היהודים בדמם ומתו ביסורים נוראים... אחר כך העמסו גויותיהם על עגלה והובלו אל מחוץ לעיר לקבורה. כך בא הקץ על יהדות זווהיל....

ירדנה פסרמן - כתה ח'.

מדמויות הגבורה והעמידה / יאנוש קורצ'אק

הנריק גולדשמידט הידוע בשם יאנוש קורצ'אק נולד בשנת 1878 בורשא שבפולין, שם הקים את בית היתומים שלו, ליתומיו התמסר בכל נפשו ומאודו, והיה להם כאב. הוא ותר על חיים פרטיים משלו: לא נשא אשה ולא בנה בית, את כל אונו והונו הקדיש ליתומיו.

ב-6 באוגוסט 1942 בשעת ה"אקציה" הגדולה נכנסו הגרמנים לבית היתומים ואסרו את כל הילדים. ליאנוש קורצ'אק - המכובד גם בעיניהם - אמרו שהוא משוחרר ועליו למסור להם את הילדים בלבד. אולם הוא הלך אתם כמו אב עם ילדיו, וסירב להפרד מהם ולהציל את עצמו, כפי שהציעו לו הגרמנים. הוא צעד בחוצות וארשא בחברת ילדיו כששירה בפיהם אל תוך הרכבת...

אמנון בראור - כתה ח'.

יער הקדושים
לזכר קהלי השואה

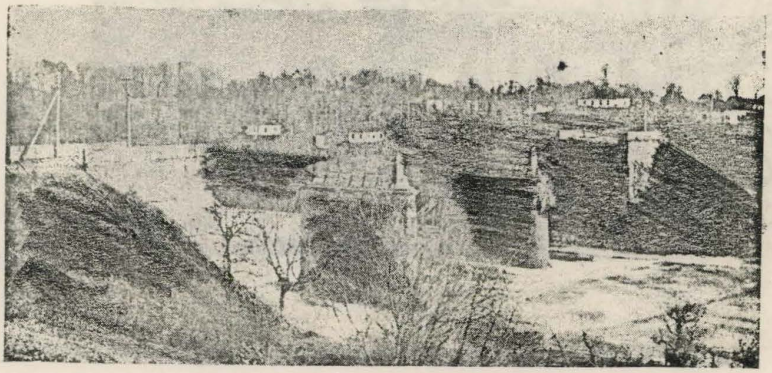

רמת-גן, 17.1.65

לכבוד
מנהל בית-הספר הממלכתי
ע"ש "א. ארנון"
ומחנכת הכתה הח' רבקה אהרוני,
וכן ב"כ כתה ח', שחתמו על המכתב מ-11.1.65.

בתשובה למכתבכם הנ"ל - הנני מודה לכם מקרב לב על ברכתכם האדיבה לבוא אחותי מ"עמק הבכא". גם אחותי לאה שמחה מאד לקבלת ברכתכם ומודה לכם.

ברם, לצערי, אחותי הגיעה ארצה תשושה מאד מעקבות הסבל בשנותיה האחרונות בארץ הולדתה שהתנכרה אליה, לפי השיגרא האחרונה והרגילה בגלות מרה זו וגם מיגיעת הדרך, ואין ביכלתה להתרכז עתה בכדי למסור רשמיה בפני תלמידות בית-הספר. היא נאלצת לכן, לדחות עתה את הפגישה הזו לעידן אחר.

הגשר ההרוס על נהר סלוץ'

קשה גם לי עקב המצב הנ"ל לקיים את משאלתי מזמן, עוד מלפני פנותכם אלי, ולשוחח עם תלמידי בית הספר על תכונת עירנו, אישיה וקורותיה – ומוכרחני לדחות לע"ע את בקשתכם, עד בוא האפשרות להודיע לכם על מועד קיומה.

תקותי שיעלה בידי בכ"ז לקיימה בהקדם.

בהוקרה ובברכה

עזריאל אורי.

חפוש

י. י. סיגאל*

צ ל י ל

לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל אֶעֱלֶה לִי
וְאֶעֱרוֹג לִשְׁכִינָה בְּגָלוּת.
אֶל בְּאֵר־זָהָבוֹ שֶׁל הַבַּעַשׁ״ט,
אֶל קִבְרוֹ הַפָּשׁוּט שֶׁל הָרַב מִבְּרֶסְלַב,
אֶל כָּל הָעָם בְּבוֹר־אֶפְרוֹ,
רִסּוּק־אַבָּרָיו.

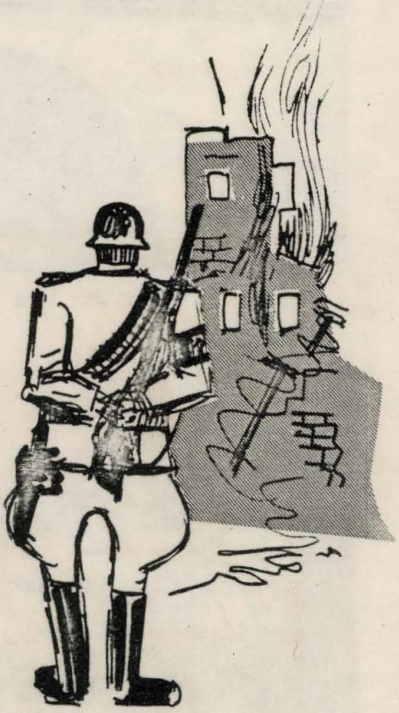
אֶל כָּל אֶבֶן־מַצֵּבֶת נוֹשֶׁנֶת
נִפֶּץ גֶּרְמָנִי. קְלַסְטָיו.
אֶל כָּל בַּיִת בְּעֶמְק וּוֹלִין
נְקוּר־חֲלוֹנוֹתָיו.

בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לִי אַזְקִינָה
וְאֶשֵּׁב כְּתֹב סֵפֶר־הָגוּת.
סֵפֶר־גָּלוּת לְזִכְרִי.
וְזֵכֶר יִהְיֶה לַגָּלוּת.

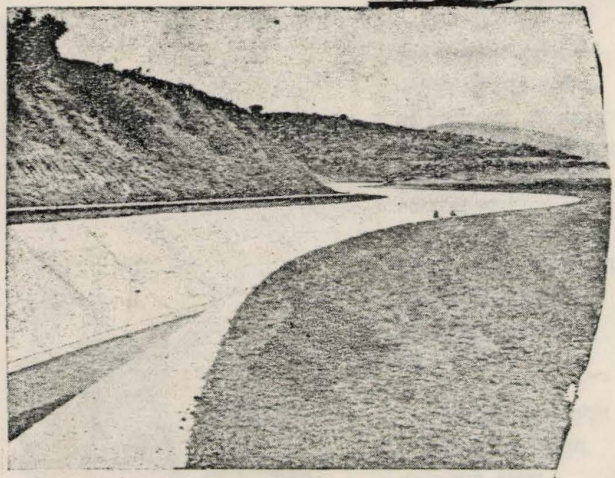

הַיֵּדַע־מִי־יָדַע אִם זְמַן לִי יַסְפִּיק
בּוֹ שְׁלֹשֶׁת פְּרָקִים הַעֲלוּת,
כְּשֶׁרוֹטְטִים־אֲבוּדִים כֹּה יָמַי,
חֻרְדִּים לַבָּאוֹת.

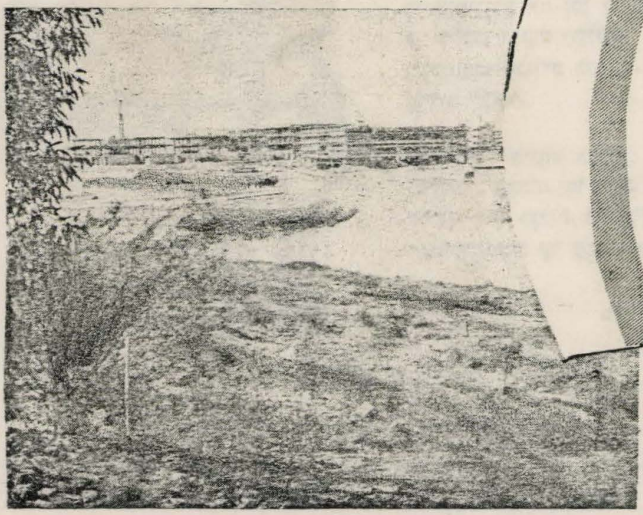
עוֹד יַמְשִׁיךְ מִישֶׁהוּ אַחֲרַי.
וּשְׁלִישִׁי... הַבָּאִים יָטוּ שָׁכֶם.
הַמְשֵׁךְ, אוּלַי כַּגָּלוּת, כֹּה אָרֹךְ,
מְקוֹרִין־וְוהִיל עַד צָפַת וּבֵית־לֶחֶם.

מיידיש: נ. ל.

מוביל המים

ערד בבנינה

לבנין וליצירה

ב"יד ושם" ירושלים

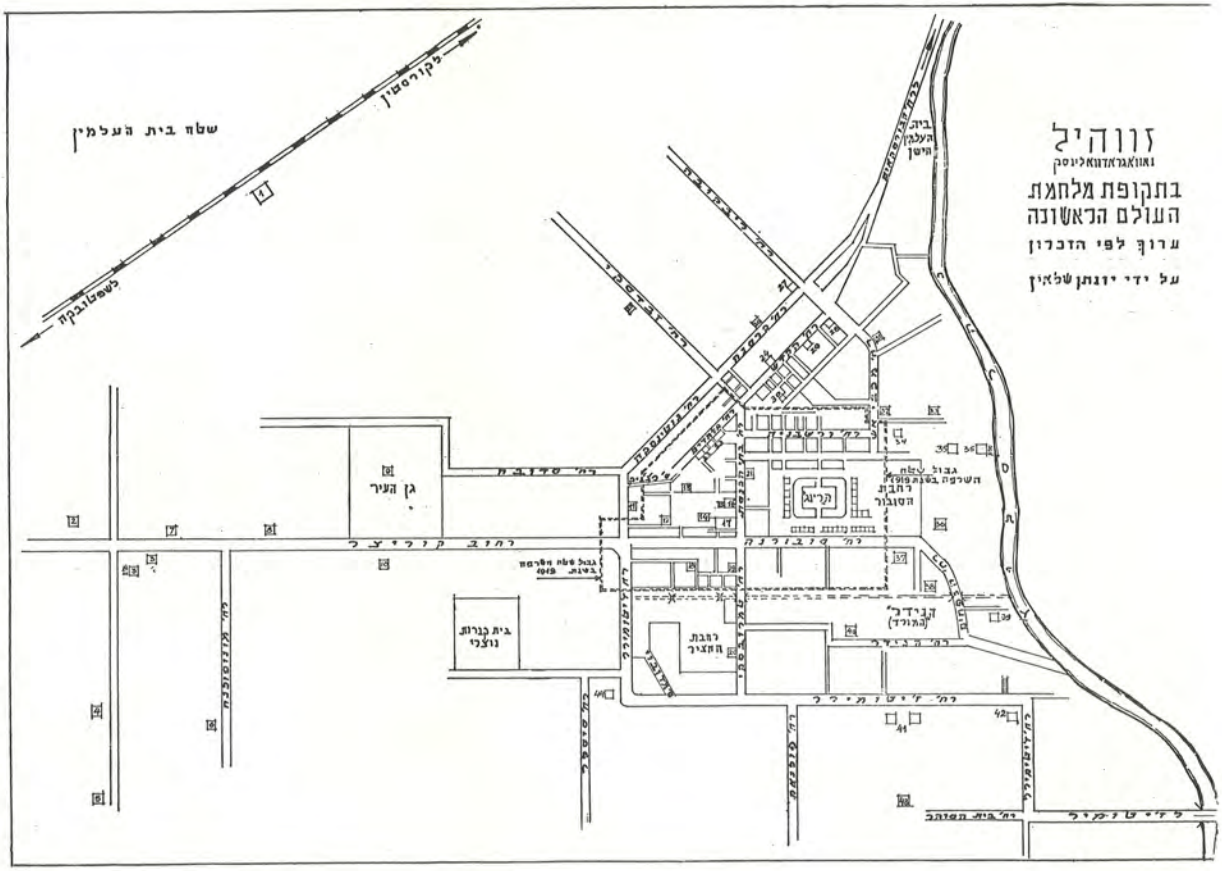

קריאת מגילת ההנצחה בטקס

בסוף החברת ברצוני להודות לכם,
תלמידי מחזור ג' ומחנכתם המורה רבקה
נבה-אהרוני, על המאמצים והשקעתם
בהנצחת קהלת יצהרה בשואה.
רב תודות לכל אלה שסייעו לנו
בהוצאתה לאור ובהכנתה לדפוס:
לוובאי כללה"ל - על האינפורמציה שמסרו.
לזרה מרפלנס - הה אלכי, שלאין לאונה -
שהביעו לנו עמדתם החמורות והמוסרות,
רוחם למר בונה אלא חסק עמל בובורת
הקשר בינינו לפון הזרה.
תודה מולחבת למר מאיר שפוכה,
בעבור זרה ההורים, של ביה"ס, בשאלת לוולת
כוחם, ית"ש אמן, בהכשרת החמר לדפוס
ובעריכו הטכנית.
יהואו כלם על התודה והברכה, ותשאלת
חן, חן לכלם.

א. הטחת
מנהל ביה"ס.

סיון תשכ"ה.

מקרא

1. תחנת הרכבת
2. בית החולים היהודי
3. ישיבת „אור תורה"
83. בית „ר' נחמיה בלוך" בחצר הישיבה
4. בית חולים של „הוספסבר"
5. בית המשפחים
6. בית המבשל ליין שרף
7. בית הכנסת הסיביריסקי
8. בית ספר „סונדלזון"
9. התיאטרון והקיצי בגן העירוני
10. בית המשטרה
11. בית הכנסת הצ'רנובלי
12. בית הכנסת הסטוליני
13. בית הכנסת של ר' מיכל'ה
14. הקלויז הפריסקאי
15. הקלויז השלנאי, בקומה העליונה ביהכ"נ „ותיקין" (סקרוסמים)
16. בית המדרש הגדול
17. בית הכנסת הגדול, במבואותיו ביכ"נ של הנעישים ושל הסנדלרים
18. בית הכנסת הקורוסטושבי
19. הקלוב הציוני ביתי שפלירה
20. בית הכנסת האוליקי
21. הקלויז המקרובי
22. בית הכנסת של ר' יהושע'לה
23. בית כנסת הנגרים
24. בית כנסת „לומדי תורה"
25. הקלוב הציוני ביתי קרנסקי
26. „התלמוד תורה" החדש
27. קלוב „צעירי ציון". שלגר קלויזל אחר השריפה
28. בית הכנסת של ר' שלומיקה
29. בית ה„הקדש"
30. בית כנסת החיטים
31. בית מכבי האש
32. קלויז הקצבים
33. בית המרחץ הישן
34. בית הכנסת של ר' לייב (כלי הזמר)
35. האיטליזים
35א. האוסמוכמה
36. הכנסיה הפרבוסלבית (הסובור)
37. הכנסיה הקתולית (הקושצ'ול)
38. הקונצ'סטבו (האוצר הממשלתי)
39. בית המרחץ החדש
40. בית הכנסת של „הגידר" (פורד)
41. בית הספר העירוני העממי
42. בית הדואר
43. בית המרוני

הוכן לפסח

ע"י

בית־ספר ממלכתי

„א. ארנון"

האמת והשלום אהבו

רח' ילין מס' 11, תל־אביב